

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ, TEFTİŞİ, EKONOMİSİ VE PLANLAMASI
ANABİLİM DALI
(EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ PROGRAMI)

ULUSAL ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA GÖREV YAPAN
HABER ÇALIŞANLARININ KİŞİLİK HAKLARI İHLALLERİNE İLİŞKİN
BİLGİ DÜZEYLERİ ve TUTUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkadir Uluç

Ankara
Temmuz, 2004

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM YÖNETİMİ, TEFTİŞİ, EKONOMİSİ VE PLANLAMASI
ANABİLİM DALI
(EĞİTİM YÖNETİMİ VE TEFTİŞİ PROGRAMI)

ULUSAL ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA GÖREV YAPAN
HABER ÇALIŞANLARININ KİŞİLİK HAKLARI İHLALLERİNE İLİŞKİN
BİLGİ DÜZEYLERİ ve TUTUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdulkadir Uluç

Danışman: Prof. Dr. Emine Akyüz

Ankara
Temmuz, 2004

ÖNSÖZ

Haber ve kişilik haklarına saygılı bir tutum içerisinde haber yapma anlayışı, insan hakları ve meslek etiği gibi konular açısından son derece önemli olmasına rağmen, ulusal televizyonlarda görev yapan haber çalışanlarının bir çoğu, haber ve kişilik haklarını ihlal etme hususunda olumsuz bir tablo çizmektedir. Bu araştırma, İstanbul ve Ankara ilinde bulunan ulusal televizyon kanallarında görev yapan haber çalışanlarının, haber ve kişilik hakları tutumlarını ne derecede gösterdiğini ve ihlal ettiğini tespit ederek, bu ihlallerin bertaraf edilmesini sağlamayı, ayrıca haber çalışanların haber ve kişilik haklarına ilişkin bilgilerini tespit etmeyi amaçlamıştır.

Çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde problem durumu; ikinci bölümde haber ve kişilik hakları ile ilgili kavramlar, haber ve kişilik hakları ihlalleri açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmanın yöntemine ilişkin bilgiler, dördüncü bölümde bulgular ve yorumlar, beşinci bölümde ise bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmada, bana yol gösteren danışmanım Prof. Dr. Emine AKYÜZ' e, veri toplama aracını geliştirirken değerli görüş ve önerilerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK'e, önerilerinden dolayı Doç. Dr. Şebnem AKİPEK ÖCAL'a, anketi yanıtlayan haber çalışanlarına ve verilerin analizinde desteğini gördüğüm Selen KILIÇ' a teşekkür ederim.

Abdulkadir ULUÇ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ İMZA SAYFASI	
ÖNSÖZ	
ÖZET	
ABSTRACT	
İÇİNDEKİLER	i
ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
Problem	2
Amaç	3
Önem	4
Sınırlılıklar	5
Tanımlar	5
BÖLÜM II	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
Hak Kavramı ve Kişilik Hakları	9
Hak Kavramı	9
İrade Kuramı	9
Çıkar Kuramı	9
Karma Nitelikli Kuramlar	10
Kişi Kavramı	10
Kişilik Hakkı Kavramı	12
Kişilik Haklarının Özellikleri	12
Kişilik Hukukuna Hakim Olan Genel İlkeler	14
Eşitlik İlkesi	14
Özgürlük İlkesi	14
Kişiyeye Saygı ve Kişiliğin Korunması	15
Kişilik Haklarının Korunması	15

Kişilik Haklarının Uluslararası Sözleşmelerle Korunması	16
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	16
Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	18
Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	19
Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi	20
Avrupa Sınır Ötesi Yayıncılık Sözleşmesi	21
Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Kararları	22
Kişilik Haklarının Ulusal Hukukta Korunması	24
Kişilik Haklarının Tarihi Gelişim Süreci	24
Kişilik Haklarının Düzenlenmesine İlişkin Yasal Düzenlemeler	25
Kamu Hukuku Açısından	25
Türkiye Cumhuriyeti Anayasası	25
Türk Ceza Kanunu	26
Türkiye Radyo Televizyon Kanunu	26
Radyo Televizyon Üst Kurulu	26
Radyo Televizyon Üst Kurulunun Yapısı	29
Kuruluşu	29
Üst Kurulun Seçimi ve Görev Süresi	29
Kurul Başkanı ve Başkan Vekili	31
Görev ve Yetkileri	31
Yasaklar ve Denetim	34
Üst Kurul Üyelerinin Teminat ve Mali Hakları	35
Mali Kaynaklar ve Bütçe	36
Yayın İlkeleri	38
Müeyyideler	41
Cezalar ve Müsadere	44
Özel Hukuk Açısından	47
Medeni Kanun	47
Borçlar Kanunu	49
Basın Meslek İlkeleri	50
Haber	51

Haberin Tanımı	51
Haberde Tarafsızlık	54
Haber Değeri	55
Televizyon Haberciliği	56
Televizyon Haberciliğinde Temel Özellikler	57
İletişim Özgürlüğü	58
Kişilik Haklarının İhlali	60
Kişilik Haklarına Saldırı Şekilleri	60
Çağımızdaki Gelişmeler ve Kişilik Haklarının İhlali	61
Kişilik Haklarının İhlalinde Hukuka Aykırılık	61
Genel Olarak	61
Radyo Televizyon Yoluyla Kişilik Haklarının İhlalinde Hukuka Aykırılık	62
Haber İçerikli Yayınlar Açısından	64
Haberin Gerçeğe Uygun Olması	64
Gerçeğe Uygun Yayınların Haber Niteliği Taşınması	65
Kamu Yararı ve Toplumsal İlgisi	65
Güncellik	66
Gerçeğe Uygun Haberlerin Yayınlanmasında Nesnel Ölçümlere Uyulması	66
Haberin Veriliş Biçimi Yönünden	67
Eleştiri İçerikli Yayınlar Açısından	67
Radyo Televizyon Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali	69
Maddi ve Bedensel Değerlerin Radyo Televizyon Yoluyla İhlali	69
Manevi Değerlerin Radyo Televizyon Yoluyla İhlali	70
Özel Yaşamın İhlali	70
Özel Yaşamın İhlali	74
Resim Üzerindeki Kişilik Hakkının İhlali	74
Ad Üzerindeki Kişilik Hakkının İhlali	75
Özgürlüklerin İhlali	76

BÖLÜM III	77
YÖNTEM	77
Araştırmanın Modeli	77
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	77
Veri Toplama Aracı	81
Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Görüşler	82
Haber ve Kişilik Hakları Tutumları	82
Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeyleri	84
Verilerin Analizi	85
BÖLÜM IV	86
BULGULAR ve YORUM	86
Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Görüşler	86
Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Tutumlar	89
Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Bilgi Düzeyleri	93
BÖLÜM V	97
SONUÇLAR ve ÖNERİLER	97
Sonuçlar	97
Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Görüşler	97
Haber ve Kişilik Hakları Tutumları	98
Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeyleri	98
Öneriler	99
KAYNAKÇA	103
EKLER LİSTESİ	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
1. Haber Çalışanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı	78
2. Haber Çalışanlarının Yaşa Göre Dağılımı	78
3. Haber Çalışanlarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	79
4. Yöneticilerin Mezun Oldukları Okula Göre Dağılımı	80
5. Haber Çalışanlarının Görevlerine Göre Dağılımı	80

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo	Sayfa
1. Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarını Belirleme Ölçeğinin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları ile Güvenirlik Katsayıları	83
2. Katılımcıların “Basın Meslek İlkeleri Hakkında Bilgi Sahibi Değilim” İfadesine İlişkin Cevapları	86
3. Katılımcıların “Basın Meslek İlkelerinin Kişilik Haklarına Saygılı Bir Tutum İçerdiğini Düşünmüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları	87
4. Katılımcıların “Ulusal Televizyon Kanallarında Çalışan Habercilerin Aldığı Mesleki Eğitimin Yetersiz Olduğunu Düşünüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları	87
5. Katılımcıların “RTÜK Yayın İlkelerinin, Haber Çalışanlarına, Kişilik Haklarına Saygılı Olma Konusunda Yeterli Anlayışı Kazandırdığını Düşünmüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları	88
6. Katılımcıların “Haber Çalışanlarının Meslek Etiği Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olmadığını Düşünüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları	89
7. Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarına Ait Betimsel İstatistikler	90
8. Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarının Yaş, Eğitim Durumu ve Görevlerine Göre ANOVA Sonuçları	91
9. Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarının Cinsiyet ve En Son Mezun Oldukları Okula Göre “t” testi Sonuçları	92
10. Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Bilgi	

Düzeilerine Ait Betimsel İstatistikler	93
11. Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeylerinin Yaş, Eğitim Durumu ve Görevlerine Göre ANOVA Sonuçları	94
12. Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeylerinin Cinsiyet ve En Son Mezun Oldukları Okula Göre “t” testi Sonuçları	95

EK 1**ULUSAL ÖZEL TELEVİZYON KANALLARINDA GÖREV YAPAN
HABER ÇALIŞANLARININ KİŞİLİK HAKLARI İHLALLERİNE İLİŞKİN
BİLGİ DÜZEYLERİ ve TUTUMLARI****Sayın Haber Çalışanı,**

Ulusal özel televizyon kanallarında görev yapan haber çalışanlarının kişilik hakları ihlallerine ilişkin bilgi düzeylerini ve tutumlarını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmaktayım.

Araştırmada gereksinim duyduğum verileri toplamak amacıyla geliştirdiğim anket ilişikte sunulmuştur. Sizin ve çalıştığınız kurumun adı ankette kesinlikle yer almayacağı için yazmanıza gerek yoktur. Elde edilecek veriler, başka kişi ya da kurumlara kesinlikle verilmeyecektir. Cevaplarınızı verirken samimi ve içten olmanız, araştırmanın geçerliliğini artıracaktır.

Değerli katkılarınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Abdulkadir ULUÇ
Ankara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM I KİŞİSEL BİLGİLER

<p>1. Cinsiyetiniz
☐ Kadın
☐ Erkek</p>	<p>2. Yaşınız
☐ 20 ve altı
☐ 21-27
☐ 28-34
☐ 35 ve üstü</p>
<p>3. Eğitim Durumunuz
☐ Lise
☐ Üniversite
☐ Yüksek Lisans
☐ Doktora</p>	<p>4. En Son Mezun Olduğunuz Okul/Fakülte/Bölüm
☐ İletişim Fakültesi (Basın-Yayın Yüksek Okulu)
☐ Diğer   5. Göreviniz
</p>

BÖLÜM II

Bu bölümde, haber, kişilik hakları ve ihlallerine ilişkin ifadelere yer verilmiştir. Bir ulusal televizyon kanalı haber çalışanı olarak sizden, aşağıda belirtilen ifadeleri onaylama derecenizi işaretlemeniz beklenmektedir. Lütfen her soru için bir seçenek işaretleyiniz ve yanıtız soru bırakmayınız.

ONAYLAMA DERECEZİ

A. HABER VE KİŞİLİK HAKLARINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Kesinlikle Onaylamıyorum	Onaylamıyorum	Onaylıyorum	Kesinlikle Onaylıyorum
-----------------------------	---------------	-------------	---------------------------

1. Basın meslek ilkeleri hakkında bilgi sahibi değilim.
2. Basın meslek ilkelerinin kişilik haklarına saygılı bir tutum içerdiğini düşünmüyorum.
3. Ulusal televizyon kanallarında çalışan habercilerin aldığı mesleki eğitimin yetersiz olduğunu düşünüyorum.
4. RTÜK yayın ilkelerinin, haber çalışanlarına, kişilik haklarına saygılı olma konusunda yeterli anlayışı kazandırdığını düşünmüyorum.
5. Haber çalışanlarının meslek etiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını düşünüyorum.

B. HABER VE KİŞİLİK HAKLARINA İLİŞKİN TUTUMLAR

1. Televizyon kanalının yayın politikasına ters düşmemek için bazen kişilik haklarının ihlal edildiği haberler yapılabilir.
2. Şiddet ve cinsellik içeren haberler çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir.

LÜTFEN DİĞER SAYFAYA GEÇİN

C. HABER VE KİŞİLİK HAKLARINA İLİŞKİN BİLGİLER

Bu bölümde, Ulusal Televizyon Kanallarında çalışan basın elemanlarının kişilik haklarına ilişkin bilgi düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmış soru maddeleri yer almaktadır. Sizden, aşağıdaki soruları cevaplandırmanız beklenmektedir. Lütfen her soru için bir seçenek işaretleyiniz ve yanıtız soru bırakmayınız.

	DOĞRU	YANLIŞ
1. Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar.	☐	☐
2. Hak ehliyeti, kişinin hak ve borçlara sahip olabilme ehliyetidir.	☐	☐
3. Bir küçüğün mahkeme kararı ile reşit kılınması için, 15 yaşını tamamlaması gerekir.	☐	☐
4. İsim üzerindeki hak bir kişilik hakkı olduğundan isme tecavüz, kişilik hakkına da tecavüz teşkil eder.	☐	☐
5. Bir kişinin özellikleri, hak ve fiil ehliyeti, hürriyeti, bedeni ve manevi varlıkları onun kişiliğini meydana getirir.	☐	☐
6. Kişilik hakkı, devredilebilen, mirasçıya geçebilen bir haktır.	☐	☐
7. Kişiliğin korunmasını isteme hakkı sadece gerçek kişilere tanınmış bir hak olup tüzel kişiler bu haktan yararlanamazlar.	☐	☐
8. Kişinin hayatı, sağlığı ve vücut bütünlüğü kişiliğine dahil değildir.	☐	☐
9. Kişinin haysiyeti ve şerefi, genel kişilik hakkının kapsamı içinde değildir.	☐	☐
10. Bir kişi hakkında, adı anılmadan üçüncü kişiler nezdinde tanınmasını sağlayacak işaretler kullanılması, kişilik hakkına saldırı teşkil etmez.	☐	☐
11. Kamuya mal olmuş kişilerin basında veya aktüalite filmlerinde haber amacı ile resimlerinin yayınlanmasında kişilik haklarına tecavüz söz konusu olmaz.	☐	☐
12. Kamuya mal olmuş birinin sırrı, kamu yararı olmasa dahi, onun rızası olmadan yayınlanabilir.	☐	☐
13. Üstün nitelikte özel bir yararın varlığı halinde dahi, kişilik hakkına tecavüz hukuka aykırıdır.	☐	☐
14. Kamuya mal olmuş kişilerin özel hayatlarına ve sır alanlarına giren olayların haber yapılması, üstün bir kamu yararı bulunmadıkça kişilik haklarına tecavüzdür.	☐	☐
15. Cevap ve düzeltme hakkının doğması için, yayının bu hakkı kullanacak kişi veya kuruluşlarla ilgili olması gerekmez.	☐	☐

ANKET BİTMİŞTİR, TEŞEKKÜR EDERİM.

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanların büyük bir toplum içinde ve toplumu oluşturan diğer alt gruplarda yaşamaları onları ve sosyal grupları birbirleri ile sürekli ilişkilere zorlar ve böylece her insan grubu sosyal ilişkilerin bir tür şebekesi olarak ortaya çıkar. (Dönmezer, 1982, 4) Bu ilişkiler ancak haberleşme yolu ile gerçekleştirilebilir. Diğer yandan her insan toplumu, bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve göreneklerden ve insanın toplumun bir üyesi olarak elde ettiği bütün yeteneklerden oluşan bir kültüre sahiptir.

Toplumun bireyleri bu kültürü sosyalleşme ile elde edebilirler. (Dönmezer, 1982, 116) Sosyalleşmenin sağlanması için de kişiler ve sosyal gruplar arasında haberleşme zorunludur. Yani haberleşme toplum için yaşamsal bir süreçtir.

Kitle haberleşmesi basın yayın, radyo, televizyon, sinema, video, ses bantları gibi bugün kullanılan kitle haberleşme araçları ile sağlanır. Bütün bu araçların ortak özelliği bunların haberleri veya düşünceleri, duyguları yazı resim ya da ses olarak çoğaltmak suretiyle anonim nitelikteki kitlelere ulaştırmalarıdır. Ancak bunların her birinin kendine özgü özellikleri de vardır.

Kitle iletişim sürecinin uygun ve yararlı bir biçimde işleyebilmesi için bu sürecin çeşitli yönlerden belirli bir düzen içine sokulması gerekir. Çünkü özellikle radyo ve televizyonun her yerde bulunması sebebiyle, bireylerin kişilik haklarına yapılacak en ufak saldırı tüm dünyada izlenebilmektedir. Bu da saldırıya uğrayan kişiyi çok zor durumda bırakabilmektedir.

Kitle iletişimi sınırları da aşarak uluslar arası alanlarda da öne çıkınca artık kitle iletişimini düzenleyen kurallar ulusal bazda kalmayıp uluslar arası alanda da kendini göstermiştir. İnsan hak ve özgürlüklerinin sınırsız

olmaması iletişim özgürlüğünde de öne çıkmış ve başkalarına zarar verecek her türlü yayın ulusal ve uluslar arası sözleşmelerle yasaklanmıştır. Bu sözleşmelere rağmen yine de hemen her gün gerek radyo gerekse televizyon yayınlarında kişilik hakkı ihlalleri gözümüze çarpmaktadır.

Bu nedenle radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinde genel hükümlerden ziyade, özel hükümler düzenlenerek etkin korumanın sağlanması gerekmektedir ve iletişim özgürlüğünün de demokratik bir rejimin dayandığı değerler ve onun belirgin özellikleri olarak çoğulcu, hoşgörülü ve bireysel özgürlüklere saygılı bir denetime tabi tutulması gerçeği ortadadır.

Problem

Bu tezin problemini, 1990 yılından sonra Türkiye’de çoğalan ulusal düzeydeki televizyonların haber merkezinde çalışan kişilerin kişilik hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve tutumları oluşturacaktır.

1990 yılı sonrasında özel televizyonların kurulmasıyla birlikte haber alma ve basın özgürlüğü kavramı daha sık gündeme gelmeye başladığı gibi, basın yoluyla kişilik hakları ihlalleri de yeni bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır.

Basının, kişilik haklarına saygının gerçekleştirilmesinde, bilgilendirme ve örnek olma konusundaki kritik rolü düşünüldüğünde, basın çalışanlarının bu konudaki hizmet öncesi ve hizmet içi eğitim almasının önemi daha iyi anlaşılır.

Tezde bu noktadan hareketle televizyon habercilerinin kişilik hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve uygulamadaki duyarlılıkları araştırılacaktır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı, Türkiye’de, 1990 yılına kadar Türkiye Radyo Televizyon Kurumu’nun elinde bulunan televizyon yayıncılığı tekelinin kırılmasından sonra sayıları gittikçe çoğalan ulusal özel düzeydeki televizyonların, haber merkezlerinde çalışan habercilerin kişilik hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve tutumlarını değerlendirmektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1) Haber çalışanlarının, en son mezun oldukları okullara göre basın meslek ilkeleri ve kişilik hakları konusundaki görüşleri nedir?

2) Haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları tutumları nedir? Haber çalışanlarının anılan tutumlarının arasında;

- a) Cinsiyete,
- b) Yaşa,
- c) Eğitim Durumuna,
- d) Mezun Oldukları Okula ve
- e) Görevlerine göre anlamlı fark var mıdır?

3) Haber çalışanlarının bilgi düzeyleri nedir? Haber çalışanlarının anılan bilgi düzeylerinin arasında;

- a) Cinsiyete,
- b) Yaşa,
- c) Eğitim Durumuna,
- d) Mezun Oldukları Okula ve
- e) Görevlerine göre anlamlı fark var mıdır?

Önem

Haber alma özgürlüğü demokratik toplumlarda çok önemli bir işleve sahiptir. Basın ve yayın özgürlüğü ve görsel, işitsel iletişim özgürlüğü bir bütün olarak toplumun bilgi alması ve kamuoyunun oluşmasında etkin bir güvencedir. Günümüzde radyo-televizyon yayıncılığı görsel ve işitsel iletişim özgürlüğünün en etkili kanallarıdır. Etkisi ani ve sarsıcıdır. Bu nedenle de serbestlik ilkesine değil izin ilkesine bağlanmıştır. (Tanör, 1994, 87)

Televizyon yayıncılığı özellikle kişilik hakları ve kişilik haklarına saygı konusunda iki önemli işlevi yerine getirerek, toplumda kişilik haklarına ve kişilik haklarına saygının yerleşmesinde rol oynayabilir. Bunlar kişilik hakları konusunda bilgilendirme ve yayınlarında kişilik haklarına ve kişilik haklarına saygılı davranarak örnek olma işlevleridir. Ancak günümüzde bu etkili araç her iki işlevini de yerine getirememektedir. Basın özgürlüğü kisvesi altında bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin açıkça ihlal edildiği görülmektedir. Bu ihlallerin en çok yapıldığı alan olarak da karşımıza haber programları çıkmaktadır.

Asıl görevleri haber vermek olan haber programlarında, televizyon sahipleri arasındaki kavgalar birbirlerine hakaret edercesine verilmekte, Türkiye'nin gündemini etkileyen en önemli haberleri vermek yerine, toplumda adı az veya çok duyulmuş insanların özel hayatları onların onayı alınmadan deşifre edilmekte, adeta insanların yatak odalarına kadar girilmekte, rating yükseltmek uğruna, hiçbir resmi belgeye dayanmadan insanların kişilik haklarını zedeleyecek haberler yapılmaktadır.

Anayasamızın 28 inci maddesinde basının özgür olduğu ve devletin, basın ve haber alma hürriyetlerini sağlayacak tedbirleri alacağı belirtilmiştir. Ancak bu özgürlük, basının görev sorumluluğu ile sınırlanmalıdır. Bu konuda getirilecek yasal önlemler, yasalara saygılı, sorumlu bir basın anlayışı ile anlam ifade eder.

İnsan haklarına saygının bir değer olarak algılanmadığı bir toplumun oluşmasında bilinçsiz televizyon yayıncılığının büyük bir etkisi olduğu düşünülmektedir. Özellikle haber programları bilinçsiz yayıncılığın en sık görüldüğü alanlardır.

İnsan hakları temelde bir kültür sorunu olduğu için, kişilik haklarını koruyucu düzenlemelerin yapılması ancak bu düzenlemeleri anlamlı bulan ve onlara uyacak toplumlar için etkili olacaktır. Böyle bir toplumun oluşmasında genelde bilinçli televizyon yayıncılığı, özelde haber yayıncılığının önemli bir etkisi olacaktır.

Bilinçli habercilik ancak haber çalışanlarının bu konudaki duyarlılığıyla sağlanabilir. Duyarlılık da ancak kişilik hakları konusunda bilgili olmakla sağlanır. Çalışmamızda yukarıda belirttiğimiz önemine uygun olarak Türkiye’de televizyon haber çalışanlarının kişilik hakları konusundaki bilgi düzeyleri ve tutumları araştırılacaktır.

Sınırlılıklar

Araştırma, ulusal özel televizyonların Ankara ve İstanbul Haber Bürolarındaki çalışan muhabir, kameraman, haber editörü, haber müdürleri ile sınırlıdır.

Tanımlar

Kişilik Hakkı: Kişilik değerlerinin tümü üzerinde geçerli olan hak.

Haber ve Kişilik Hakları Tutumu: Ulusal özel televizyon kanallarının haber merkezlerinde çalışan kimselerin haber ve kişilik haklarına ilişkin tavırları.

Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeyleri: Ulusal özel televizyon kanallarının haber merkezlerinde çalışan kimselerin haber ve kişilik haklarına ilişkin bilgi düzeyleri.

Haber Çalışanı: Haber merkezlerinde editör, muhabir, kameraman, haber müdürü olarak çalışan kimseler.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Televizyon haberciliği, ve genelde “haber” kavramı oldukça tartışmalı bir konudur. Haberin, “haber müdürleri ve muhabirler ne derse odur”tanımında gizli olan gücü, çalışmanın ana hareket noktası olmuştur. (Postman-Powers, 1996, 19)

Haber, aşağıda verildiği gibi, birçok farklı şekilde tanımlanmıştır.

“Haber vaktinde verilen, toplumda çok sayıda kişileri ilgilendiren ve etkileyen, bu kişilerin anlayabileceği herhangi bir olay veya kanaattir.” (Süter, 1996,1091)

“Haber olayların normal akışındaki bir kesinti ve beklenenin kesintiye uğraması konusundaki bilgidir.”

“Haber, tarafsız bir araç tarafından verilen bilgidir.” (Öztürk, 1996, 1091)

“Haber yarının tarihidir.” (Tokgöz, 1987, 6)

“Gazeteciliği meslek edinmiş kişilerin haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kuralına göre formatladıkları, yine gazeteciliği meslek edinmiş kitle iletişim araçlarının sorumluları tarafından seçilerek, yazılı veya sesli/görüntülü mesajlar şeklinde okuyucu ve izleyici/dinleyiciye ulaştırılan bilgilerdir.” (Zeytinli, 1996, 1102)

Yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü gibi haber ya da haber konusu, haberi verecek kişinin doğrudan insiyatifindedir. Her ne kadar haberciliğin kabul görmüş ilkeleri, habercinin bu geniş özgürlüğünü kısıtlasa da, bu ilkelere uyup uymamak konusunda habercinin tutumu da çoğu zaman etkili olmaktadır.

Haber verilirken haberciliğin temel ilkeleri olan haberin doğruluğu, sadeliği, tazeliği, ilginçliği ilkelerine uyulması tek başına haberin hukuka uygun olması için yeterli değildir. Haber aracılığı ile ihlal edilen hakların başında kişilik hakları gelmektedir. Kişilik hakları, en genel anlamıyla kişisel varlıklar (yaşam, sağlık, isim, resim, duygusal yaşam, özel yaşam, şeref ve haysiyet vb.) üzerinde şahsa bağlı mutlak bir haktır. Bu haklar doğumla kendiliğinden kazanılır ve vazgeçilemez. (İlkiz, 1996, 308-309) Bu hakların ihlal edilmemesi için her türlü önlemin alınması zorunludur. Bu konuda alınacak önlemlerin başında medya çalışanlarının kişilik hakları konusunda duyarlılığının sağlanması gelir.

Öte yandan habercilik haber alma hakkının kullanımını sağlayan önemli bir araçtır. Burada “doğru” haber alma hakkından söz etmek daha uygundur. Televizyon haberciliğinde, haber alma özgürlüğü ile kişilik haklarına saygı arasında dengenin sağlanmasında haberciler kritik bir rol üstlenmektedirler.

Bu konu habercilerin ahlaki değerlerine, kişilik saygı tutumlarına ve demokrasiye bağlılıklarına bırakılmayacak kadar önemli bir konudur. Günümüzde televizyon haberciliği çoğu zaman mesleki eğitim almamış muhabirler, kameramanlar, haber editörleri ve haber müdürleri tarafından yürütülmektedir. Kaldı ki iletişim konusunda mesleki eğitim dahi yeterli değildir. Çünkü mesleki eğitim veren iletişim fakültelerinin programlarında kişilik hakları, meslek ahlakı gibi temel konular yeterince yer almamaktadır.

Çalışmada, kişilik haklarına saygı konusunda haber çalışanlarının bilgi düzeyleri ve tutumları araştırılırken, habercilerin eğitim konusundaki eksiklikleri de vurgulanmak istenmiştir.

HAK KAVRAMI, KİŞİLİK HAKLARI

Hak Kavramı

Hak hukukun en önemli kavramlarından birini hatta temelini oluşturmaktadır. Hakkın kapsamını açıklamada eskiden beri çeşitli tartışmalar olmuştur. Bunun nedeni hakkın tanımı yapılırken değişik değerlerden hareket edilmesidir. Bu değişik değerlerden yola çıkılarak yapılan hak tanımları üç ana başlık altında toplanmıştır. (Zevkliler, 1992, 97)

İrade Kuramı

Çıkar Kuramı

Karma Nitelikli Kuramlar

İrade Kuramı

Bu kurama göre hak hukuk düzenince kişilere tanınan irade egemenliğidir. Hakkı belirleyen en önemli unsur iradedir ve bir kişi başka bir kişiye kendi iradesini zorla kabul ettirebildiği, onu kendi iradesine uygun davranmaya zorlayabildiği zaman hak sahibidir. (Köprülü, 1984, 15)

Bu kuramda sadece irade sahiplerinden bahsedildiği için irade sahibi olamayanların hakları yok sayılmıştır. Oysa her insan doğumuyla birlikte kişilik kazanır.

Çıkar Kuramı

Çıkar kuramında ise irade sahibi olmayanların da hak sahibi olduğu belirtilerek hakkın hukuk düzenince korunan çıkar olduğu savunulmuştur. (İmre, 1980, 223)

Hak sahibinin iradesi olmadığı sürece bir çıkarı hak saymanın mümkün olamayacağı ve irade unsuruna yer vermediği için bu kuram eleştirilmiştir. (Zevkliler,1992, 98)

Karma Nitelikli Kuramlar

Yukarıda bahsedilen her iki kuram da hakkı tanımlamada yeterli olmadığı için hem çıkar hem de irade öğelerinin dahil edildiği birçok karma kuramlar ortaya atılmıştır. Bu kuramların kiminde irade kiminde de çıkar unsuru öne çıkmıştır, fakat diğer unsurlar göz ardı edilmemiştir. (Tekinay, 1990, 128)

Bütün bu kuramların ışığı altında, “hak hukukça korunan ve bundan yararlanılması hak sahibinin ya da temsilcisinin iradesine bağlı bulunan toplum çıkarı ile sınırlı çıkarlar” olarak tanımlanmıştır. (Zevkliler, 1992, 99)

Kişi Kavramı

Medeni Kanunun 8.maddesindeki, her insanın hak yeteneği olduğu ve bundan dolayı bütün insanların yasa sınırları içinde haklara ve borçlara yetenekli olmada eşit olduğu düzenlemesinden çıkan sonuca göre, kişi hak ehliyetine sahip olan varlıktır. (Önen, 1991, 166-167) Türk hukukunda kişi kavramı sadece Medeni Kanunun 8. Maddesinde olduğu gibi dar anlamda değil, aynı zamanda MK'un 24 ve 25. maddelerinde belirtildiği gibi hukuki koruma sağlanan değerlerden oluşan bir varlık olarak da anlaşılır. (Özsunay, 1979, 9)

Bütün hukuk dallarının ana kavramını ve temel unsurunu oluşturan kişi hukukun varlığını sürdürebilme sebebidir. Zira hukuk kuralları tarafından düzenlenen hak ve yükümlülüklerin sahibi, sujesi kişilerdir. Kişi, hukuk düzeni tarafından kendisine hak sahibi, hak sujesi olma iktidarı tanınmış bulunan varlık olduğuna göre tamamen hukuki bir kavram olarak karşımıza

çıkmaktadır. Kimlerin veya hangi varlıkların kişi sayılıp sayılmayacağı doğrudan doğruya hukuk düzenine kalmıştır. (Akipek-Akıntürk, 2002, 241)

Kişiler hukukunda, hakları anayasal güvence altına alınan kişi kavramında, insanı ve diğer varlıkları ayırt eden başlıca iki kavramla karşılaşmaktayız. Bunlar, gerçek kişiler ve tüzel kişilerdir. (Öngören, 1995, 15) Hak ehliyetine sahip insanlara gerçek kişiler, hakları kazanıp, borçları yüklenebilen dernek, şirket ve diğer kuruluşlara ise tüzel kişiler denir. (Avşar-Öngören, 2003, 79)

Medeni Kanuna göre kişilik çocuğun sağ olarak doğduğu andan itibaren başlar. Kişiliğin başlangıcı hukuksal anlamda iki şarta bağlıdır; bunlardan ilki doğumun tamamlanmış olmasıdır. Bu şart, çocuğun ana rahmi dışında ve anasından bağımsız olarak yaşamaya başlaması anlamını taşır. İkinci koşul ise çocuğun sağ olarak doğmasıdır ki bu koşul da çocuğun çok kısa süre de olsa yaşaması anlamını taşır. Türk hukukunda, kişiliğin başlaması için çocuğun yaşama yeteneğine sahip olması ve insan kökünden gelme ve sağ olarak tam doğum koşulları yerine gelmişse insan biçiminde olması şartı aranmaz. (Özsunay,1979, 13)

Gerçek kişiler sadece insanlardır ve kişi olma niteliği de insanların yaşam süresiyle sınırlıdır. İnsanlar ölümle hukuksal anlamda kişi olma özelliğini kaybeder. (Akipek-Akıntürk, 2002, 250) Kişi olma özelliğini kaybeden biri hak sahibi olmaktan çıkacağı için ona bağlı haklar da son bulur.

Belli bir amaca yönelik olarak, bir varlığa sahip olmak için bir araya gelen kişi toplulukları, dernekler, vakıflar da tüzel kişileri oluşturur.(Akipek-Akıntürk, 2002, 242) Tüzel kişilik, bu varlıkların hukuksal anlamda sona erdirilmesi ile biter.

Kişilik Hakkı Kavramı

Kişilik hakkı kesin sınırlar çizilerek belirtilecek bir kavram değildir. Çünkü kişilik hakkını tanımlarken hareket edilecek kültür ve dünya görüşü zamana ve mekana göre devamlı olarak değişmeye açıktır. (Özta, 1987, 13) Kişilik hakkının tanımı Medeni Kanunda yapılmamış fakat 24.maddede kişilik hakkı kavramından söz edilmiştir. Yine aynı şekilde Borçlar Kanununun 49. maddesinde kişilik hakları anlamına gelen kişilik menfaatlerinden bahsedilmiştir.

Türk Hukuk Öğretisinde kabul edilen görüşe göre tek bir kişilik hakkı vardır ve bu hak kişilik değerlerinin tümü üzerinde geçerli olan bir haktır. (Dural, 1987, 13) Kişilik değerleri üzerindeki haklardan her biri kişilik hakkının bir parçasını onun, ayrı bir yönünü oluşturur. Bunlardan birine yapılmış bir saldırı kişilik hakkına yapılmış bir saldırı olarak kabul edilir. (Zevkliler, 1989, 407)

Kişilik hakkının konusunu oluşturan kişilik değerlerine yönelik saldırılara karşı koruyan Medeni Kanun kişilik değerlerine ilişkin bir liste vermemiş, bunların belirtilmesi ve oluşturulması görevini hakime bırakmıştır. (Özsunay, 1979, 97) Kanun koyucunun bu tutumunun gerçekçi ve yerinde olduğu kabul edilmelidir. Zira kişilik değerlerinin sayıları ve saldırı şekilleri teknolojiye ve zamana göre değişmektedir.

Kişilik Haklarının Özellikleri

Kişilik hakları kişiye kişi olması nedeniyle tanınır. Kişilik hakları tabii hukuk tarafından öngörülmüş, pozitif hukuk tarafından kişiye verilmiştir. (Danışmen, 1991, 18) Bu hakkın kazanılması için özel bir kazanma sebebine ihtiyaç yoktur.

Kişilik hakları mutlak haklardandır. Ancak belirli bir veya birkaç kişiye karşı ileri sürülebilecek nisbi hakların aksine, mutlak haklar herkese karşı ileri

sürülebilir. Kişilik hakları kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır. Kişi bir alacağından vazgeçebilir fakat onurundan, özgürlüğünden vazgeçemez. Kişilik hakları mal varlığı değil de kişisel varlık üzerindeki haklardandır. Bu hakları mal varlığından ayıran husus para ile değerlendirilmemeleri, değerlerin her şeyden önce manevi nitelikte olmalarıdır. Bununla birlikte kişilik haklarından birine verilecek bir zarar maddi alacak doğurabilir.

Eğer manevi varlıklara zarar verilmişse, bu durumda mağdurun failden manevi tazminat olarak para talep etmesi mümkündür. Kişilik haklarının yukarıda belirtilen özelliklerinden şu dört sonuç çıkmaktadır. (Tercier, 1984, 50)

Kişilik hakları başkasına devredilemez, haciz olunamaz, iflas masasına giremez. Onurun ya da özel hayatın satışı olamaz. Bununla birlikte bazı kişilik hakları bir üçüncü kişi tarafından kullanılmasına müsaade edilebilir özelliktedir. Örneğin isim hakkı. Ancak bu kullanımına müsaade edilmesi anılan hakkın devredildiği anlamına gelmez. Aynı şekilde kişilik hakkının ihlalinden kaynaklanan malvarlığı haklarından bazı şartlarla, vazgeçilebilir. (Danışmen, 1991, 19)

Kişilik hakları miras yoluyla intikal etmez. Bu haklar ilke olarak kişinin ölümü ile sona erer. Ölenin haysiyet ve şerefi, mahremiyet alanı, cesedinin saldırılara karşı korunması, anısı, yakınlarının kişilik hakkı nedeni ile korunur. (Öztaş, 1987, 111)

Kişilik hakları yitilmeyecek haklardandır. Hak sahibi ilke olarak ondan vazgeçemez. Burada söz konusu olan, kişiliğin aşırı taahhütlere karşı korunmasıdır. Bu nedenle anılan haklardan vazgeçmenin hukuken hiçbir hükmü yoktur. Ancak hak sahibi bu haklarına istinaden sınırlı olarak verilen zararlara rıza gösterebilir.

Kişilik hakları, mutlak haklardan olmaları nedeniyle zaman aşımına uğramaz Ancak bu hakların ihlalinden kaynaklanan tazminat alacakları zaman aşımına tabiidir.

Kişiler Hukukuna Hakim Olan Genel İlkeler

Kişiler Hukukunda yer alan genel ilkeleri, kişilerin eşitliği, hürriyeti, kişiliğe saygı ve kişiliğin korunması olmak üzere üç ana temada toplamak mümkündür.

Eşitlik İlkesi

Anayasanın 10. Maddesinde temel bir ilke olarak kabul edilen eşitlik, Medeni Kanunun 8. Maddesinde hak ehliyeti açısından “..... kanunu dairesinde haklara ve borçlara ehil olmakta herkes müsavidir.” biçiminde ifade edilmiştir.

Her insanın hak ve borçlara ehil bir hak sujesi olarak kabul edilmesi bir kültür evriminin sonucudur. Modern toplum insanının, doğuştan itibaren herhangi bir ayırım yapmadan sırf insan olması sebebiyle hak sujesi olarak tanınması oldukça yenidir ve 19. Yüzyıldan itibaren tabii hukuk akımının etkisi ile olmuştur. (Oğuzman-Seliçi, 1985, 3)

Özgürlük İlkesi

Türk Medeni Hukukunda olduğu gibi, kişiler hukukunun da ana ilkelerinden biri, kişinin özgürlüğüdür. Bu özgürlük sınırsız değildir. Hem Kamu Hukuku, hem de Özel Hukuk buna bir takım sınırlamalar getirir.

Özgürlük ilkesinin amacının kişilere, devir ve vazgeçemeyecekleri bir özel alan ve serbest karar alabilme olanağını tanımak olduğu düşünülürse (MK. 23), getirilen sınırlamalar daha iyi anlaşılır. Ancak bu sınırlamalar yoluyla ki sözü edilen imkanlar ve sonuçta kişiye saygınlığın korunması sağlanabilir.

Kişiye Saygı ve Kişiliğin Korunması

Kişiler Hukukunun temel prensiplerinden biri de kişiye saygıdır. Kanun sosyal karakteri gereği, kişiyi haklı olarak saygıya değer bir varlık olarak görmekle kalmayıp onun bu saygınlığını korumak için gerekli hükümleri de getirmiştir. (MK. 23,24,15, 16)

şahıs hukuk düzenini teşkil eder. Bu sebeple şahsın himayesi için kanun koyucuya ve hakime her zaman yeni talepler gelir. Hukuk düzeni insanı ve onun kişiliğine karşı yapılan saldırılara karşı onu korumuştur. (Öztan, 1987, 3)

Kişilik Haklarının Korunması

Kişilik hakkı diye kısaltılan, kişinin kişiliğine bağlı haklar, kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirebilmesini temin eden varlıkların tümü üzerinde sahip olduklarının bütünüdür.

Kişinin yaşamı, sağlığı, bedensel ve ruhsal bütünlüğu, düşün uğraşısı, onur ve ünü, resmi, gizliliği, saygınlığı gibi varlıkların tümü üzerinde onun kişilik hakkı vardır. Bu kişinin tekelinde olan subjektif haktır, sahibine, kişisel varlıkları üzerinde başkalarının saldırılarından korunmuş olarak egemenlik yürütmek yetkisini sağlar. Bu hakların bir kısmı ilgili kanunlarda doğrudan doğruya bir hak oldukları belirtilerek düzenlenmiştir. (Karahasan, 1981, 1165)

Kişinin özel yaşamı ise, onun kişiliğinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Kişi kendisini ilgilendiren olay ya da bilgilerin başkası tarafından bilinmesini istemeyebilir. Bu nedenle, kişinin hayatının özelliği ve gizliliğine müdahale kural olarak hukuka aykırıdır. Kişinin özel hayatı çeşitli bölümlerden oluşur. Bunlar kamuya açık alan, özel alan ve gizlilik alanıdır. (Öngören, 1995, 17)

Kamuya açık alan, herkesçe bilinen olaylardan oluşan hayat çevresidir. Özel alan, kişinin sadece belirli veya belirsiz olmakla beraber

sınırlı kişiler tarafından bilinmesini istediği ve özellikle kamudan saklı tuttuğu olaylardan oluşan alandır. Gizlilik alanı ise, kişinin üçüncü kişilerden gizlediği ya da sadece açıkladığı kişilerce bilinmesini istediği olayları içeren alandır. Bu üçlü ayırmada, kişinin hayatının özel ve gizlilik alanı, kişiliğin bir yansıması olarak, kişilik haklarına dahildir. Ve bu sebeple de korunmaya layık görünmektedir. (Dural, 1987, 143-144)

İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar devletlerin vatandaşlarına nasıl muamele yaptıkları ilgili devletin bir iç işi sayılmıştır. Geleneksel devletler hukuku ise sadece devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen, aralarındaki sınırları çizen ve egemenlik yetkilerini belirleyen bir hukuk dalı olarak algılanmıştır. Bu anlayış, 1930'lu yıllardaki siyasi taşkınlıklar sonucu temelinden değişmiş ve insan hak ve özgürlüklerinin totaliter devletlerce ayaklar altına alınması, bu hakların evrenselleştirilerek dünya düzeninde korunmasını gündeme getirmiştir. (Ünal, 1995, 29)

İnsan Hakları konusunu artık bir iç hukuk sorunu olmaktan çıkararak evrenselleştiren bu yeni yaklaşım doğrultusunda uluslararası ve ulusal boyutta kişilik haklarının korunması amacıyla birçok yasal düzenlemeler yapılmıştır. Aşağıda bu yasal düzenlemeler ele alınacaktır.

Kişilik Haklarının Uluslararası Sözleşmelerle Korunması

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

İnsan hakları konusunu artık devletlerin bir iç hukuk sorunu olmaktan çıkararak evrenselleştiren bu yeni yaklaşım doğrultusundaki tek girişim, 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilan edilmesi ile Birleşmiş Milletlerden gelmiştir. (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi)

Kişilerin siyasal iktidar karşısında cins, ırk, dil, din, yaş, uyruk, düşünce farkı gözetilmeksizin eşit oldukları ve insan olmak sıfatı ile doğuştan, devredilemez, doğal birtakım haklara sahip oldukları kabul edilmektedir. Bu

eşitliğe ve doğal haklara İnsan Hakları adı verilmektedir. Kişi hakları, insan kişiliğine bağlı doğuştan, dokunulmaz, devredilemez ve vazgeçilemez haklarıdır. İnsan hakları kişi hakları ile birlikte diğer sosyal kültürel ve ekonomik hakları da kapsar. (Öngören, 1995, 29)

Kişinin doğası gereği ayrıcalıklarla yani bilinçli olarak yapma ya da etkileme, bir şeyden vazgeçme ya da reddetme, isteme, elde etme ve en önemlisi koruma yetenekleri ile donatıldığı söylenebilir. Bu yetenekler kendi başlarına birer hak değildirler. Bu özelliğe sahip olabilmeleri için hukuki statünün konusu olmaları gerekir. Bu; kabul, sınırlama, örgütlenme, düzenleme, yükümlülük getirme ya da yasaklama yolu ile olabilir. (Mourgean,1986, 14)

İşte, en üst düzeyde statüyü koyan düzenleme olan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, devletler için doğrudan bir yaptırım gücüne sahip olmamakla beraber, uluslararası arenada demokratik devlet sıfatı ile varlığını kabul ettirme açısından, göz ardı edilebilir değildir.

Bildirgenin önsözünde insan haklarına, insanlık şeref ve haysiyetine karşı olan saygı teyit edilerek, büyük küçük bütün ülkelerde kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu vurgulanmıştır.

Ayrıca Birleşmiş Milletlere üye devletler Birleşmiş Milletler Şartının 56.maddesi ile kuruluşun 55. maddede öngörülen amaçların gerçekleştirilebilmesi için gereken bütün önlemleri almak ve özellikle insan haklarına evrensel saygı göstermek, ırk cinsiyet, dil, dil ayırımı gözetilmeden herkese temel hak ve özgürlükler tanımak yükümlülüğü altına girmişlerdir.

Çağımız Magna Cartası olarak nitelendirilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, önsözü ile birlikte 30 maddeden oluşur. Bildirgenin 1- 21. maddelerinde bireyin klasik liberal savunma haklarına, 22-27. maddeleri arasında da sosyal, ekonomik, kültürel haklara yer verilmiştir.

2. maddede bütün insanların ırk, cinsiyet, dil, din ve siyasi düşünce ve diğer inançları açısından fark gözetilmeden eşit haklara sahip olduğu belirtilmiş ve böylece bu hakların evrensel niteliği özellikle vurgulanmıştır. 3. maddede ise diğer bütün hakların kaynağını ve temelini oluşturan kişinin yaşama hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği düzenlenmiştir.

Bildirgenin 19. maddesi ise iletişim özgürlüğünü düzenlemektedir. Bu maddeye göre “ Herkes düşünce ve ifade hakkına sahiptir. Bu hak ve müdahale olmaksızın istediği düşünceye sahip olmak ve sınır tanımaksızın ve her türlü araçla bilgi ve fikirleri araştırma, alma ve yayma özgürlüğünü kapsar.” Ancak bildirgenin 29. maddesi bu özgürlüğü çeşitli yönlerden sınırlandırmaktadır. Bu maddeye göre haklar ve özgürlükler, diğer insanların hakları ve özgürlüklerinin tanınması ve saygı gösterilmesini garanti altına almak ve toplumun ahlak, kamu düzenini ve genel refahını korumak amacı ile sınırlanabilir. (Öngören, 1995,30)

Birleşmiş Milletler tarafından Evrensel Bildirgenin kabul edilmesi ile dünya toplumunun arzuladığı bir ideal gerçekleşmiştir. Ne var ki Birleşmiş Milletler tarafından bildirmede yer alan tüm özgürlükler ve hakları uygulamaya koyacak, gerçekleştirecek bir düzen kurulamamıştır. Kuşkusuz uygar ülkeler evrensel bildiride yer alan temel hak ve özgürlüklere uymakla yükümlüdürler. Ancak bu ülkeler yükümlülüklerini yerine getirmezlerse bundan zarar gören bireyi etkili bir biçimde koruma olanağı yoktur. (Ünal, 1995, 90)

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilan edilen ülkeler, insanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliklerinden genel onurunu, eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük ve adalet temeli olduğu göz önünde bulundurarak, bu hakların insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan kaynaklandığını bilerek, çeşitli hükümlerde uzlaşmıştır.

1966 tarihli Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 16.maddesinde herkesin her yerde hukuksal bir kişilik olarak tanınma hakkı olduğu; 17.maddesinde ise hiç kimsenin özel yaşamı, ailesi, konutu ya da haberleşmesine keyfi ya da yasa dışı dokunulamayacağı, adına ve şerefine yasa dışı saldırılarda bulunulamayacağı ve herkesin bu tür karışmalara ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı olduğu ifade edilmiştir. (Öngören, 1995, 33)

Sözleşmenin 19. maddesinin 1. fıkrasında ise herkesin istediği düşüncüyü edinme hakkı olduğu ve aynı maddenin 2. fıkrasında ise, herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğu belirtilerek bu hakkın sınır tanımaksızın, her türlü bilgi ve düşüncüyü araştırma alma ve verme özgürlüğünü içerdiği vurgulanarak iletişim özgürlüğü diğer uluslar arası belgelerdeki gibi güvence altına alınmıştır. Ancak 19.maddenin 3. fıkrası bu hakların kullanılmasının ödev ve sorumlulukları içerdiğini belirterek bunların belirli kısıtlamalara bağlı olabileceğini söylemektedir. Bu kısıtlamalar yasa ile öngörülen ve başkalarının haklarına ve adına saygı göstermek, ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını, genel ahlakı korumak için gerekli olan düzenlemeleri içerir. (Erman-Özek, 1991, 310)

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, devletin amaca ulaşmak için yapmak zorunda olduğu şeyleri belirtmiştir. Oysa Kişisel ve Siyasi Haklar sözleşmesi devlete yasaklar koymuştur. İnsan Hakları kavramının nasıl anlam değiştirdiği her iki sözleşmenin karşılaştırılmasından açıkça ortaya çıkmaktadır.

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesinde öngörülen hakların yaşama geçirilmesi devletin birtakım yasal ekonomik ve kurumsal önlemler almasından sonra mümkün olabilecektir.

Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrası 1949'da kurulan Avrupa Konseyinin amaçları arasında yer alan en önemli ilke insan haklarının ve temel özgürlüklerinin geliştirilmesi ve korunmasıdır. Avrupa Konseyi kuruluşu ile birlikte İnsan Hakları Sözleşmesinin hazırlanmasını kendisine görev bilmiştir. Avrupa Konseyince hazırlanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, esinlendiği İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinden daha dar kapsamlı olmakla birlikte uluslar arası hukuka büyük katkısı olan uluslar arası hukukta yeni gelişme yolları açan bir sözleşmedir. (Ünal, 1995, 90-91)

Bu sözleşme ile bölgesel nitelikte, insan haklarının etkili bir biçimde korunması için bir düzen kurulması ve üyelerin bazı yükümlülükler altına alınması ile yetinilmemiş, bireyin uluslar arası hukuktan doğan bazı hakları olduğu da kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanmış olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan hak ve özgürlüklerinin uluslar arası düzeye geçmesini sağlamış ve bireyi insan hak ve özgürlüklerinin korunması açısından uluslar arası hukukta hak sahibi yapmıştır. (Öngören, 1995, 30)

Sözleşmenin 8. maddesinin 1. fıkrasına göre "Herkes, özel yaşamıyla aile yaşamına, konut ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir." Aynı maddenin 2. fıkrasına göre ise "Bu hakkın kullanılmasına demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği ya da ülkenin ekonomik gönenci gerekleri ile kamu düzeninin korunması, suçun önlenmesi, sağlık ve ahlakın, başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde ve yasa uyarınca karışmalar dışında kamu makamları tarafından karışılmaz". Sözleşmenin 10. maddesinde ise iletişim özgürlüğü düzenlenmiştir. Bu maddede herkesin ifade özgürlüğüne sahip olduğu bu hakkın sınır tanımaksızın ve siyasal otoritenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma, düşünce ve fikirleri alma ve yayma özgürlüğünü kapsadığı belirtilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin diğer sözleşmelere oranla getirdiği diğer bir yenilik, kişilere tanınan Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Divanına bireysel başvuru hakkıdır.

Avrupa Sınır Ötesi Yayıncılık Sözleşmesi

1 Mayıs 1993 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Sınır Ötesi Yayıncılık Sözleşmesinin (ASYS) genel olarak amaç ve yükümlülükleri şunlardır:

ASYS, televizyon yayınlarını, bunların da sınır ötesi nitelikte sözleşmeye taraf bir ülke kaynaklı olup öbür taraf ülke ya da ülkelerde izlenebilen olanlarını düzenler. Sözleşmenin 4. maddesi uyarınca taraflar, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesinin 10.maddesine uygun olarak ifade ve haber alma özgürlüğünü sağlamak, yayın izleme özgürlüğünü güvence altına almak ve bu sözleşme hükümlerine uygun bulunan program hizmetlerinin kendi toprakları üzerinde yeniden yayınlanmasını kısıtlamamakla yükümlüdür.

ASYS'nin yayıncılık sorumlulukları başlığını taşıyan 7. maddesi, program hizmetlerinin sunuş ve içerik bakımından bütün unsurlarının, insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu maddeye program hizmetlerinin de edebe aykırı olmaması, şiddet eğilimini körükleyecek veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması gerektiğini belirtmektedir. Aynı maddenin 3. fıkrasında ise "yayıncı, haberlerde gerçekler ve olayların doğru olarak sunulmasını sağlayacak ve özgürce kanaat oluşumunu teşvik edecektir." denilmektedir. Cevap hakkı ise sözleşmenin 8. maddesinde düzenlenmiştir.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi Kararları

Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi, Avrupa çapında profesyonel habercilerin uygulaması gereken mesleklerine dair ahlaki kuralları Şu Şekilde belirlemiŐtir:

a) Günümüzde, demokratik yaşamın çok önemli parçaları olan, bilgilendirme ve iletişim kavramları konusunda medyanın sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar kişisel davranıŐların, demokratik hayatın ve toplum bilincinin geliŐmesinde önemli rol oynamaktadır.

b) Habercilik mesleği hak, yükümlülük, özgürlük ve sorumluluk gibi birçok kavramı içinde barındırır.

c) Haberciliğin temel ahlaki prensiplerinden biri de; haber ile yorum arasındaki belirgin ayrımın çizilmesi ve bunların karıŐtırılmasının önlenmesidir. Haber gerçeklere dayalı bilgilendirmedir. Yorum ise yazarın, yayımlayanın veya medya Şirketlerinin düşüncelerini, inançlarını, kişisel yargılarını içerir.

d) Haber yayını, gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanır olmalıdır. Haberin sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber baŐlıkları ve zetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.

e) Yorumlar; genel düŐünceler veya günlük olaylar üzerine yapılabilir. Haber baŐlıkları ve zetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır.

f) Bazı kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar, gerçekleri ve verileri arpıtmamalı ve gizlememelidir.

g) Medyanın temel işlevi insanlara bilgi sağlamaktır ve sahip olduğu haklar, halkın bilgi edinme hakkı ile bağıntılıdır.

h) Bilgi, Avrupa Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesine ve tüm demokratik yasal düzenlemelere göre temel bir insan hakkıdır. Bu hakkın sahibi halktır. Halka bu hakkı sağlayan gazetecilerdir. Gazeteciler bilgi iletirken, haberlerin doğruluğunu, yorumların dürüstlüğünü temin eder ve hiçbir devlet ya da özel otoritenin müdahalesine izin vermez.

Avrupa Komisyonunun bu temel ilkelerinden sonra kişilik hakları ve özel hayatın gizliliği gibi konulara da özen gösterilmiş ve aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir.

i) Haberciler, doğru tarafsız haberleri veya dürüst yorumları değiştirmemeli veya bunları kendi çıkarları doğrultusunda kesinlikle kullanmamalıdır ve halkın düşüncelerini şekillendirmeye çalışmamalıdır. Bütün bunların yasal olarak yapılmaması; kişilik ve temel hakları ve demokratik değerlere saygının etkisidir. Bu yüzden araştırmacı habercilik, doğru haber ve yorumlarla sınırlandırılmıştır.

j) Habercilikte, haber ve yorumların içeriğindeki kişilerin masumiyeti ihtimali gözden kaçırılmamalı ve yargılanmakta olan kişiler üzerinde kişisel yargılamalar yapılmamalıdır.

k) Kişilerin özel hayatını gizli tutma hakkına saygı gösterilmelidir. Devlet ile ilgili işlerde görevli insanlar, özel hayatlarını devlet işlerini etkilemediği sürece gizli tutma hakkına sahiptir.

l) Özel hayatın gizliliğine saygı ve ifade özgürlüğü kavramları arasındaki denge Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin, özel hayatın gizliliği ile ilgili 8. madde ve ifade özgürlüğü ile ilgili 10. maddelerinde belirtilerek kurulmuştur.

Görüldüğü gibi Avrupa Konseyi Asamblesiyle, kişilik hakları ve özel hayatın gizliliği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine de atıfta bulunularak güvence altına alınmıştır.

Kişilik Haklarının Ulusal Hukukta Korunması

Kişilik Haklarının Tarihi Gelişim Süreci

Türkiye’de insan haklarının tanınması yolunda ilk adımlar 1839 Tanzimat Fermanı, bunu geliştiren başka fermanlar (özellikle 1856 Islahat Fermanı) ve 1876 Kanun-i Esasi’yle atıldı. II. Meşrutiyet döneminde yapılan anayasa değişiklikleri ile bazı yeni haklar ve güvenceler sağlandı. 1921 Anayasası hak ve özgürlüklerle ilgili hükümler içermemekteydi. Ancak anayasanın yürürlükte olduğu dönemde 1876 Kanun-i Esasinin ilgili hükümleri uygulanmaktaydı. 1924 Anayasası doğal haklar anlayışından esinlenerek bazı temel hak ve özgürlüklere yer verdi. Ama bunların korunması konusunda açık güvenceler olmadığı gibi, sosyal haklar da bu listede yer almamaktaydı. 1961 de yürürlüğe giren anayasada bu arayış yansıtılmaktaydı. Yeni anayasada temel hak ve özgürlükler listesi çağdaş ölçülerde düzenlendi ve sosyal haklara da geniş yer verildi. Ayrıca devletin nitelikleri arasına insan haklarına dayalı olma gibi bir temel ilke de kondu. İlk defa bir anayasa mahkemesi kuruldu. Böylece idarenin yargısal yolla denetlenmesi pekiştirilirken, yasama organından gelebilecek aşırılıklar da gene yargısal yoldan denetlenmek isteniyordu.

12 Eylül hareketini takiben yapılan 1982 Anayasasında, 1961 anayasasının getirdiği liberal ortamın ülkeyi kaosa sürüklediği düşünülerek devlet otoritesi güçlendirilmiştir. İnsan hakları ile temel hak ve özgürlükler konusunda anayasayla belirli sınırlamalar getirilmiştir. Bu kısıtlamalar içerde ve dışarıda bazı tartışmalara yol açmıştır.

Kişilik Haklarının Düzenlenmesine İlişkin Yasal Düzenlemeler

Kamu Hukuku Açısından

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Anayasa hükümlerinin devletin kuruluş ve işleyişini içerdiği devlete karşı kişinin hak ve yetkilerini düzenlediği bu sebeple de sadece fert ve devlet arasındaki ilişkilere uygulanıp, fertler arasındaki ilişkilere uygulanamayacağına ilişkin klasik demokrasi görüşü artık terkedilmiştir. Anayasanın 11.madde ilk fıkrası “ Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır” diyerek Anayasa hükümlerinin Türk Hukukunda üçüncü kişilere etkili olduğunu hükme bağlamıştır. (Öngören, 1995, 45)

1982 Anayasasının ikinci kısmı çok geniş bir temel hak ve özgürlükler katalogu ihtiva etmektedir. Anayasa bu düzenlemesi ile temel hak ve özgürlüklere birer anayasa formu niteliği kazandırmıştır. Anayasa kişi olma hakkını temel bir hak olarak güvence altına almıştır ve anayasaya göre herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Bu temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmaması ve önlenmesi Anayasanın sınırsız özgürlükler olamayacağı ilkesine dayanarak sınırlandırılmıştır.

Anayasada tanınan temel hak ve hürriyetler sınırsız değildir. Anayasamız “temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması” kenar başlığı altındaki 13. maddesi temel hak ve hürriyetlerin, devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacıyla veya Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak sınırlandırılabilir.

Ancak bu konuda kanun koyucuya da bir sınır çizilmiştir. Şöyle ki; kanun koyucu hak ve hürriyetleri sınırdayabilse de bunu yaparken, hak ve

hürriyetlerin özüne dokunamaz. Yani onu ortadan kaldıracak surette sınırlamaya yok etmeye varacak derecede tahdit etmek yetkisine sahip değildir.

Türk Ceza Kanunu

Kişilik hakları Ceza Kanunu tarafından da korunmaktadır. Türk Ceza Kanununda kişilik haklarını koruyan hükümler arasında meşru müdafaaaya ilişkin 49. maddenin II.fıkrası gelmektedir. Kişilerin siyasi (md.174), din (md.175), iş ve çalışma özgürlükleri (md.201) aleyhine cürümlere, konut ve sır dokunulmazlığı aleyhine cürümlere (md.193-195), ölümler aleyhine işlenen cürümlere (md.178), hakaret ve sövme cürümlerine (md. 480) v.d. ilişkin hükümler sayılabilir. Bunlar dışında kişinin veya ailenin şeref ve haysiyetine yönelik cürüm ve kabahat fiillerinden dolayı manevi tazminat talebine ilişkin 38. madde hükmü de kişilik haklarını korur niteliktedir.

Bu sayılanlar dışında kişilik haklarını koruyan kamu hukuku kurallarına başka özel kanunlarda da rastlamak mümkündür. Anayasadaki özgürlüklere ve geniş kapsama rağmen TCK'nın bu düzenlemeleri 1926 yılında yürürlüğe girmesi ve o günün şartlarında kitle iletişim araçları, devlet veya onun mensuplarından kişi haklarına gelecek saldırı biçimlerinin tahmin edilememesi sebepleriyle günümüzde yetersiz kalmıştır.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kanunu

11.11.1989 tarihinde kabul edilen ve 2954 sayılı Türkiye Radyo ve Televizyon Kanununun 5.maddesi genel yayın esaslarını düzenlemiştir . Bu yayın esasları başlığı altında, “ Kişilerin özel hayatlarına şeref ve haysiyetlerine saygılı olmak ve dürüstlük anlayışına bağlı olmak, haberlerin toplanması, seçilmesi ve yayınlanmasında tarafsızlık, doğruluk ve çabukluk ilkeleriyle çağdaş habercilik metotlarına bağlı kalmak, haberler ile yorumları

ayırmak ve yorum kaynaklarını açıklamak, tek yönlü taraf tutan yayın yapmamak”, ifadeleri ile kişilik hakları konusunu özel olarak düzenlemiştir.

Kanunun 9.maddesinin 2. fıkrasında kurumun görevleri arasında insan haklarına saygılı olmak hükmü yer almıştır.

Reklam yayınlarını düzenleyen 26. maddenin 2. fıkrasına göre, “reklam yayınlarında, halkı aldatıcı, yanıltıcı, haksız rekabete veya karşılıklı hesaplaşmaya yol açıcı, diğer ürün veya nitelikleri kötüleyici herhangi bir ürünün israfını telkin veya ima edici ve genel olarak memleketin ekonomik durumuna zarar verici hususlara yer verilemez. Siyasi propaganda yapılamaz Reklam yayınları ile ilgili esaslar birinci ve ikinci fıkralarda belirtilen genel esaslar göz önüne alınarak bir yönetmelikle düzenlenir.”

Kanunun 27. maddesinde ise düzeltme ve cevap hakkı başlığı altındaki düzenleme bulunmaktadır. Cevap ve düzeltme hakkı kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunan ve kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayınlara karşı , ilgililere, kendilerini savunabilmeleri için hukuk düzenince tanınmıştır. Haberleşme özgürlüğünün kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla güden bu hakkı Anayasamızın 32. maddesi anayasal bir hak haline getirmiş ve düzenlemesini kanunlara bırakmıştır. (İçel, 343)

RADYO TELEVİZYON ÜST KURULU

1990’lı yılların başına kadar, bir devlet kuruluşu olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumunun elinde olan radyo televizyon yayıncılığı, özel radyo ve televizyonların devreye girmesiyle yeni bir boyut kazanmaya başlamıştır. 1990 yılında gayri resmi yollarla da olsa ilk özel televizyon kanalının yayına başlamasıyla radyo televizyon alanındaki devlet tekelciliği kırılmıştır. Anayasaya ve kanunlara aykırı olarak, uydu aracılığı ile yapılan bu yayın, devlet kanalı TRT’nin izleyici kitlesinin çoğunluğunu kendine çekince, bu durum özel televizyon ve radyo kanalı kurmak için fırsat kollayanların ilgisini

çekmiş ve bu ilk yayın yapan korsan televizyon kanalını takiben onlarca yerel ve ulusal radyo ve televizyon kanalı kurulmuştur.

Görsel ve işitsel alanda özel girişimlerin artması, haliyle bu alanda bir karmaşanın doğmasına sebep olmuştu. Çünkü ortada bu özel kanalların kuruluşlarının, yayınlarının ve işletilmelerinin denetimini sağlayacak ne bir hukuksal düzenleme ne de bir organizasyon vardı. O dönemde bu kanalların kurulmasına karşı çıkan siyasi görüşler olmuşsa da ne bu kanalların yayın yapmaları ciddi olarak engellenebilmiştir ne de bu konuda yasal düzenlemeler yapılabilmıştır. Muhalefette bulunan ve her fırsatta hesap soracaklarını söyleyen siyasi partiler koalisyon halinde iktidara gelmelerine karşın bu kanalların kapatılması için hiçbir teşebbüste bulunmamışlardır. Tam aksine bu kanallardan bazılarını kendi yanlarına çekerek, bir propaganda aracı olarak kullanma yoluna gitmişlerdir.

1993 yılı Mart ayında Ulaştırma Bakanlığının ani bir genelgesi ile yurt içinden yayın yapan bütün özel radyo ve televizyon kanallarının yayınlarını durdurması istenmiş ve bu kanalların vericileri iptal edilmiştir. Kamuoyunun çok büyük tepki göstermesi üzerine iktidarda bulunan siyasi partiler bu karardan dönmüş hatta dönemin başbakanı tepki kampanyalarına kendisi de katılmıştır. Anayasaya ve kanunlara aykırı olarak yayın yapan kuruluşların durumunu bir derece de olsa yasal hale getirebilmek için 8.7.1993 tarihinde 1982 Anayasası'nın 133.maddesi, TBMM'nin 3913 sayılı kararıyla "Radyo ve televizyon istasyonları kurmak ve işletmek kanunla düzenlenecek şartlar çerçevesinde serbesttir" şeklinde değiştirilmiştir. Bu değişiklikte radyo ve televizyon yayınları üzerindeki devlet tekeli resmen kaldırılmıştır.

Anayasanın 133. maddesinde yapılan bu değişiklik, radyo ve televizyon alanında yaşanan karmaşayı azaltmak bir yana çözülmesi daha da güç bir duruma getirmiştir. Değişiklikten faydalanıp ardı ardına açılan özel televizyon kanallarının sayısı 200, radyo istasyonlarının ki ise 1000'i geçince, bu kadar çok istasyonun kuruluşunu, işletmesini ve yayınlarını denetleyecek ve bunların hukuksal düzenlemelerini sağlayacak bir kuruluşa ihtiyaç doğdu. Bu ihtiyacı karşılayabilmek için yapılan yasal düzenleme arayışları 13 Nisan

1994'te Radyo Televizyon Üst Kurulunun kurulmasıyla sonuçlandırılmıştır. Üst Kurulun kuruluş, görev yetki ve sorumluluklarına ilişkin esas ve usuller yine aynı tarihte TBMM tarafından kabul edilen 3984 sayılı kanun ile düzenlenmiştir.

3984 sayılı kanunla devlet veya özel kanallar tarafından yapılan radyo televizyon yayınları yasal bir düzenlemeye tabi tutulmaya başlamıştır. Bu kanunun çıkması ve Radyo Televizyon Üst Kurulunun kurulması her ne kadar Türk yayıncılığı açısından önemli bir aşama sayılsa da, Kanun'un ne kadar sağlıklı olarak ortaya çıktığı ve Üst Kurul'un ne derece de bağımsız çalıştığı, aradan 10 yıldan fazla bir süre geçmesine ve Kanun'un birtakım değişiklikler geçirmesine rağmen, hala büyük tartışmalara sebep olmaktadır.

Radyo Televizyon Üst Kurulunun Yapısı

Kuruluşu

Radyo ve televizyon faaliyetlerini düzenlemek amacıyla, özerk ve tarafsız bir kamu tüzel kişiliği niteliğinde Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur.

Üst Kurulun Seçimi ve Görev Süresi

6. maddeye (Değişik: 15/05/2002 – 4756/3) göre Üst Kurul, en az dört yıllık yüksek öğrenim görmüş, meslekleriyle ilgili konularda kamu veya özel kuruluşlarda en az on yıl görev yapmış, meslekî açıdan yeterli bilgiye, deneyime ve Devlet memuru olma niteliğine sahip, otuz yaşını doldurmuş kişiler arasından;

a) Siyasî parti gruplarınca, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı oluşum formülüne göre belirlenecek kontenjan doğrultusunda gösterilecek ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca seçilecek beş, (Ana. Mah. nin 12/06/2002 tarih ve E. 2002/97, K. 2002/9 sayılı kararı ile Y.D)

b) Yükseköğretim Kurumu Genel Kurulunun, Kurul üyesi olmayan elektrik-elektronik, iletişim, kültür-sanat ve basın-yayın dallarından göstereceği dört aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek iki,

c) En çok sarı basın kartı sahibi üyesi bulunan iki gazeteciler cemiyeti ile Basın Konseyinin ortaklaşa göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek bir,

d) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin kamu görevlileri arasından göstereceği iki aday arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek bir, kişiden olmak üzere 9 üyeden oluşur.

Üst Kurulun, 5 üyesinin meclis tarafından, dördünün ise önerilen kişiler arasından Bakanlar Kurulu tarafından seçilmesi, Kurul üyelerini iktidarı elinde bulunduran siyasi partinin etkisi altına sokabilir. Bunun önlenmesi için Kurul üyelerinin siyasi erkten bağımsız hale getirebilecek bir seçim yoluna gidilmelidir.

Üst Kurul üyelerinin görev süresi dört yıldır. Üyelerinin görev süresinin bitiminden iki ay önce kurum ve kuruluşlar veya partiler yeni seçimlerini yaparak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına veya Bakanlar Kuruluna bildirir. Herhangi bir sebeple boşalma olması halinde o kişinin seçildiği usule göre kurum ve kuruluş veya partiler tarafından adaylar bir ay içinde teklif edilerek Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunca veya Bakanlar

Kurulunca seçim işlemi yapılır. Bu şekilde seçilen kişi, yerine seçildiği kişinin görev süresini tamamlar. Üyenin altmışbeş yaşını doldurması halinde üyeliği son bulur.

Kurul Başkanı ve Başkan Vekili

7. maddeye (Değişik: 15/05/2002 – 4756/4) göre Üst Kurul üyeleri, seçim sonuçlarının Resmî Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren onbeş gün içinde toplanarak kendi aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçer. Başkanlık süresi iki yıldır. İki yıl sonunda veya herhangi bir şekilde yenilenme sırasında başkan veya vekilinin üyeliği sona ererse, üyeler onbeş gün içinde toplanarak yeni başkan veya vekili için seçim yapar.

Üst Kurul, başkan tarafından, başkanın bulunmadığı hallerde, başkan vekili tarafından yönetilir ve temsil edilir.

Başkan, Üst Kurul ile hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışmasını ve Üst Kurulun görevlerini yerine getirmesini sağlamakla görevlidir. Başkan veya yokluğunda vekili, karara bağlanacak gündemi toplantıdan önce belirleyerek Üst Kurul üyelerine bildirir.

Görev ve Yetkileri

Üst Kurulun görev ve yetkileri Kanununun 8. maddesinde şöyle belirtilmiştir.

b) Ön şartları yerine getirmiş müracaatçı kuruluşlara, tarafsızlık ve hakkaniyet ölçüleri dahilinde yayın izni ve lisans vermek, 16 ncı maddeye

uygun olarak ulusal, bölgesel ve yerel planlamalardaki kanal ve frekans bantlarının Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu eliyle kullanılan kanal ve frekans bantları dışında kalanların en az % 50'sinin zaman paylaşımli ve bölgesel dengelere uygun biçimde kullanımını gözeterek kanal ve frekans bantları tahsis etmek,

c) Radyo ve televizyon kuruluşlarına, ulusal, bölgesel ve yerel yayınları için ulusal kanal ve frekans bandı planlamalarına uygun olarak tahsis edilen yayın alanlarını kapsayacak verici tesisleri kurma ve işletme iznini 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun olarak vermek ve tesisin bu Kanun hükümlerine ve tesis şartlarına uygunluğunu denetlemek,

d) Bu Kanun hükümlerine uygun olarak radyo ve televizyon kuruluşlarının ulusal ve yerel yayınlarına imkân verecek, ulusal kanal ve frekans bandı planında öngörülen radyo ve televizyon vericileri ile sabit veya hareketli yayın yerleri arasında mevcut telekomünikasyon şebekesi yanında, uydu aracı ile bağlantı kurabilmeleri amacıyla ve öngörülen amaçlar için kullanılması kaydıyla uç linkleri kurabilmesi için 5.4.1983 tarihli ve 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümlerine uygun şekilde telekomünikasyon tesisler kurma ve işletme izni vermek ve tesislerin bu Kanunda öngörülen izin esaslarına uygun olarak işletilmesini denetlemek,

e) Zaman paylaşımli program kanallarının tahsisinde bölgesel dengeleri gözeterek, kuruluşları ülkenin değişik bölgelerinde yayın yapmaya teşvik etmek,

f) Yurt içinden yayın yapacak kamu ve özel radyo-televizyon kuruluşlarının yayın izni ve lisans talebinde bulunabilmek için yerine getirmeleri gerekli ön şartları ve standartları Avrupa Sınır Ötesi Televizyon

Sözleşmesi ilkeleri göz önünde bulundurularak tesbit etmek ve kamuoyuna duyurmak,

g) Kanal ve frekans bandı tahsisinde gerekli şartları ve tahsis hakkı alanların yayına geçme süresini ve radyo ve televizyon istasyonu kuranların ödeyecekleri yayın izni ve lisans ücretlerini ilgili yönetmeliklerle belirlemek,

h) Radyo- televizyon yayınlarını izleme sistemleri kurarak, yayınların 4 üncü maddeye ve bu alanda Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmalara uygunluğu açılarından denetlenmesini yapmak,

ı) Yayın kuruluşlarının, bu Kanun hükümlerine aykırı yayın yapması ve tahsis şartlarına uymaması halinde gerekli müeyyideleri uygulamaya karar vermek,

j) Yurt içinde, yayınların ulaşamadığı yerlerde, yerel imkânlarla radyo ve televizyon vericisi kurulmasına izin vermek,

k) Uydu aracılığı ile yurt içinden veya yurt içine yapılacak yayınların ulusal ve uluslararası ilke ve esaslara uygunluğunu gözetmek, bu amaçla diğer ülkelerdeki yetkili kuruluşlarla işbirliği yapmak,

l) Şifreli yayınlarla kablolu radyo ve televizyon tesis ve yayınları ile ilgili kuralları bu kanundaki ilkeler çerçevesinde ve Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi Genel Müdürlüğünün kablolu radyo ve televizyon tesislerini atıl bırakmamayı gözeterek belirlemek,

m) Radyo ve televizyon yayınları ile ilgili olarak kamuoyunda doğan tepki, beğeni ve hassasiyetleri sürekli olarak izlemek ve gerekli yönlendirmelerde bulunmak amacıyla gerekli kamuoyu araştırmalarını yapmak ve yaptırmak,

n) Telsiz Genel Müdürlüğünün görevleri saklı kalmak kaydıyla, radyo ve televizyon yayınlarıyla ilgili olan milletlerarası hukuk tüzelişiliğine sahip kuruluşlar nezdinde Devlet'i Dışışleri Bakanlığının görev ve yetkileri saklı kalmak kaydıyla, temsil etmek; radyo ve televizyon kuruluşlarının doğrudan üyesi buldukları hariç olmak üzere, radyo ve televizyon yayıncılığı alanında faaliyet gösterip milletlerarası hukuk tüzelişiliğine sahip olmayan uluslararası kuruluşlarda temsil görevini yerine getirmek ve bu bent gereğince belirlenen belgelere usulüne göre imza koymak,

o) Radyo ve televizyon konusunda ilgili kurum ve kuruluşlarla periyodik istişarelerde bulunarak, kamuoyu eğilimlerini değerlendirmek,

p) Bu Kanun ve Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi ilkelerine uygun biçimde çalışma ve faaliyetleri ile ilgili yönetmelik ve diğler düzenlemeleri hazırlamak.

Yasaklar ve denetim

9. maddeye göre (Değışik: 15/05/2002 – 4756/5) Üst Kurul üyeleri ile üçüncü derece dahil üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, radyo ve televizyon hizmetleri alanında Üst Kurulun görev ve yetki alanına giren konularda herhangi bir yüklenme işine giremez, özel radyo ve televizyon

şirketlerinde ve bu şirketlerin doğrudan veya dolaylı ortaklık bağı bulunan şirketlerde ortak veya yönetici olamazlar.

Üst Kurul üyeleri, üyelikleri süresince resmî veya özel başkaca hiçbir görev alamaz, özel veya kamu yayın kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve bu konularda hiçbir menfaat sağlayamaz, siyasî partiye üye olamazlar. Amacı sosyal yardım ve eğitim işlerine yönelmiş derneklerle vakıflardaki görevler ve kooperatif ortaklığı bu hükmün dışındadır.

Üst Kurul üyeleri, kendileri veya üçüncü derece dahil üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımlarıyla ilgili konularda müzakere ve oylamaya katılamaz.

Yukarıdaki esaslara aykırı davrananlar görevlerinden çekilmiş sayılır. Bu husus Üst Kurul tarafından re'sen veya yapılacak müracaatın değerlendirilmesi sonunda karara bağlanır.

Üst Kurul, Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulunun denetimine tâbidir.

Üst Kurul Üyelerinin Teminat ve Mali Hakları

Kanunun 10. maddesine göre Üst Kurul üyelerine görevleri süresince, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile ek ve değişikliklerine göre en yüksek Devlet memurunun almakta olduğu aylık (ek gösterge dahil), sosyal yardımlar ile zam ve tazminatlar ödenir.

Kamu görevlileri, seçildikleri görev süresince kurumlarından ücretsiz izinli sayılırlar. Ancak, bu görevde geçecek süre, mesleklerinde geçmiş ve mümtazen terfi etmiş sayılırlar.

Üst Kurul üyeliğine seçilenlerin, seçilmeden önce tabi oldukları sosyal güvenlik kuruluşları ile ilişkileri devam eder. Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşu ile ilgisi olmayanlar, istekleri halinde Sosyal Sigortalar Kurumu ile ilişkilendirilir. Emekli olanların ise emekli aylıklarının ödenmesine devam olunur.

Üst Kurul üyeleri, seçildikleri görev süresince Kurul'daki görevlerinden ve seçilerek geldikleri görevlerinden alınamazlar.

Üst Kurul üyeleri Türk Ceza Kanunu uygulaması bakımından Devlet memuru sayılırlar.

Üst Kurul üyeleri, her yıl Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına mal bildiriminde bulunurlar.

Mali Kaynaklar ve Bütçe

12. maddeye göre (Değişik: 15/05/2002 – 4756/7) Üst Kurulun gelirleri şunlardır:

a) Özel radyo ve televizyon kuruluşlarından alınacak TV kanal ve radyo frekansı yıllık tahsis bedelleri.

b) Özel radyo ve televizyon kuruluşlarının yıllık brüt reklam gelirlerinden % 5 oranında ayrılacak paylar.

c) Gerektiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinin transfer tertibinde yer alacak ödenek.

d) Radyo ve televizyon kuruluşlarına 33 üncü madde uyarınca verilecek idarî para cezaları.

Özel radyo ve televizyon kuruluşlarından alınacak yayın izin ve lisans ücretleri Hazineye gelir kaydedilir.

Üst Kurul, gerektiği takdirde her yıl için yapacağı işlerin programını hazırlayarak Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesinden verilmesi gereken ödenek tutarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

Üst Kurulun bütçesi ve kadro cetvelleri Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı bütçesi ile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonunda incelenir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda görüşülerek karara bağlanır.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulunun yıllık bütçesinden harcanmayan miktar, yıl sonunda yurt içinde kültür ve tabiat varlıklarının, yurt dışında Türk kültür varlıklarının korunması ve ihyası amacıyla Kültür Bakanlığı adına bir kamu bankasında açılan hesaba aktarılır. Bu hesaptan yapılacak harcamalara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle düzenlenir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir. Üst Kurulun alım-satım, kiralama, taşıma ve sair tedarik işlerine ilişkin işlemleri bir yönetmelik ile düzenlenir.

Üst Kurul, radyo ve televizyonların reklam gelirlerinin, aracı kurumların hesaplarıyla birlikte denetlenmesini Maliye Bakanlığından talep eder.

Hükümet ile ilişkiler Başbakan ve Kurul tarafından gerçekleştirilir.

Yayın İlkeleri

3984 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanunun ikinci bölümü yayın ilkelerine ayrılmıştır ve kanunun 4.maddesi yayın ilkelerini düzenlemiştir.

4. maddenin (Değişik: 15/05/2002 – 4756/2) genel hükümler bölümünde Radyo, televizyon ve veri yayınları, hukukun üstünlüğüne, Anayasanın genel ilkelerine, temel hak ve özgürlüklere, millî güvenliğe ve genel ahlâka uygun olarak kamu hizmeti anlayışı çerçevesinde yapılır. Yayınların Türkçe yapılması esastır. Ancak, evrensel kültür ve bilim eserlerinin oluşmasına katkısı olan yabancı dillerin öğretilmesi veya bu dillerde müzik veya haber iletilmesi amacıyla da yayın yapılabilir. (Ek:03/08/2002-4771/8Mülga) (Ek15/07/2003 -4928/14) Ayrıca kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılabilir. Bu yayınlar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu yayınların yapılmasına ve denetimine ilişkin usul ve esaslar, Üst Kurulca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

Radyo, televizyon ve veri yayınlarında uyulması gereken kişilik haklarına dair yayın ilkeleri şunlardır:

b) Toplumun şiddete, teröre, etnik ayrımcılığa sevk eden veya halkı sınıf, ırk, dil, din, mezhep ve bölge farkı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik eden veya toplumda nefret duyguları oluşturan yayınlara imkân verilmemesi.

c) Yayıncılığın, gerek yayın organı, gerekse hisse sahipleri ve üçüncü derece dahil olmak üzere üçüncü dereceye kadar kan ve sıhrî hısımları veya bir başka gerçek veya tüzel kişinin haksız çıkarları doğrultusunda kullanılmaması.

d) İnsanların dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması.

e) Yayınların toplumun millî ve manevî değerlerine ve Türk aile yapısına aykırı olmaması.

f) (Değişik:03/08/2002-4771/8) Özel hayatın gizliliğine saygılı olunması,

ı) Kişilerin manevî kişiliklerine eleştiri sınırları ötesinde saldırıda bulunulmaması, cevap ve düzeltme haklarına saygılı olunması, soruşturulması basın meslek ilkeleri çerçevesinde mümkün olan haberlerin soruşturulmaksızın veya doğruluğuna emin olunmaksızın yayınlanmaması, saklı kalması kaydıyla verilen bilgilerin kamu yararı ciddî bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanmaması.

j) Yayıncılığın haksız bir amaç ve çıkara alet edilmemesi ve haksız rekabete yol açılmaması, ilân ve reklam niteliğindeki yayınların bu niteliklerinin şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklanması, bir basın organının özel çabalarla yarattığı ürünün kendi ürünüymüş gibi sunulmaması, ajanslardan veya başka bir medya kaynağından alınan haberlerin kaynağının belirtilmesine özen gösterilmesi.

k) Suçlu olduğu yargı kararı ile kesinleşmedikçe hiç kimsenin suçlu ilân edilmemesi veya suçluymuş gibi gösterilmemesi; kişileri suç işlemeye yönlendirecek veya korku salacak yayın yapılmaması.

l) Haberlerin yayınlanmasında tarafsızlık, gerçeklik ve doğruluk ilkelerine bağlı olunması; özgürce kanaat oluşumunun engellenmemesi; haber kaynaklarının kamuoyunun yanıtılmasının amaçlandığı haller dışında gizliliğinin korunması.

m) Halkı aldatacak, yanıltacak veya haksız rekabete yol açacak reklam yayınlarına yer verilmemesi.

n) Siyasî partiler ve demokratik gruplar arasında fırsat eşitliği sağlanması; tek yönlü, taraf tutan yayın yapılmaması; seçim dönemlerinde belirlenen seçim yasaklarıyla ilgili ilkelere aykırı davranılmaması.

o) Yayınlarda, mevzuatın eser sahiplerine tanıdığı hakların ihlâl edilmemesi.

s) Program hizmetlerinin bütün unsurlarının insan onuruna ve temel insan haklarına saygılı olması.

u) Kadına, güçsüzlere ve küçüklere karşı şiddetin ve ayırıcılığın teşvik edilmemesi.

v) (Değişik : 03/08/2002-4771/8) Yayınların şiddet kullanımını özendirici veya ırkçı nefret duygularını kışkırtıcı nitelikte olmaması.

Kanunun çıkışında 2002 tarihine kadar geçen süre içinde, kişilik haklarıyla ilgili maddelerin tam anlamıyla düzenlenmediğinden dolayı, birçok karışıklıklar yaşanmıştır. Son değişikliklerle, kişilik haklarının düzenlenmesine yönelik ilkeler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ancak bu değişiklikler de televizyon kuruluşları tarafından yeterli görülmemiştir.

Müeyyideler

Uyarı, para cezası, durdurma ve iptal

33 madde – (Değişik: 15/05/2002-4756/16) Üst Kurul, öngördüğü yükümlülükleri yerine getirmeyen, izin şartlarını ihlâl eden, yayın ilkelerine ve bu Kanunda belirtilen diğer esaslara aykırı yayın yapan özel radyo ve televizyon kuruluşlarını uyarır veya aynı yayın kuşağında açık şekilde özür dilemesini ister. Bu talebe uyulmaması veya aykırılığın tekrarı halinde ihlâl konu olan programın yayını, bir ilâ oniki kez arasında durdurulur. Bu süre içinde programın yapımcısı ve varsa sunucusu hiçbir ad altında başka bir program yapamaz. Yayını durdurulan programların yerine, aynı yayın kuşağında ve reklamsız olarak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına Üst Kurulca hazırlattırılacak eğitim, kültür, trafik, kadın ve çocuk hakları, gençlerin fiziksel ve ahlakî gelişimi, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla mücadele, Türk dilinin güzel kullanımı ve çevre eğitimi konularında programlar yayınlanır.

Aykırılığın tekrarı halinde;

a) Ulusal düzeyde yayın yapan kuruluşlara, ihlâlin ağırlığına göre, yüzyirmibeş milyar liradan az olmamak kaydıyla ikiyüzelli milyar liraya kadar,

b) Yerel, bölgesel ve kablo ortamından yayın yapan kuruluşlara;

1. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, bir milyondan fazla nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara, ihlâlin ağırlığına göre, altmış milyar liradan az olmamak kaydıyla yüz milyar liraya kadar,
2. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, beşyüz bin ilâ bir milyon arasında nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara ihlâlin ağırlığına göre, otuz milyar liradan az olmamak kaydıyla altmış milyar liraya kadar,
3. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, ikiyüzelli bin ilâ beşyüz bin arasında nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara, ihlâlin ağırlığına göre, yirmi milyar liradan az olmamak kaydıyla kırk milyar liraya kadar,
4. Kapsadığı yayın alanı itibariyle, ikiyüzellibinden az nüfusa ulaşan il ve ilçelere yayın yapanlara, ihlâlin ağırlığına göre, beş milyar liradan az olmamak kaydıyla on milyar liraya kadar,

c) Radyo yayınları için yukarıdaki miktarların yarısı kadar, idarî para cezası uygulanır.

Bu maddedeki para cezaları, her yıl Maliye Bakanlığınca ilân edilen yeniden değerlendirme oranında artırılır.

İhlâlin, ihlâl tarihinden itibaren, takip eden bir yıl içinde tekrarı halinde bu idarî para cezaları yüzde elli oranında artırılır. İhlâlin, ihlâl tarihinden itibaren takip eden bir yıl içinde üçüncü kez tekrarında ihlâlin ağırlığına göre izin uygulaması bir yıla kadar geçici olarak durdurulur.

4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (a), (b) ve (c) bentlerindeki ilkelere aykırı yayın yapılması halinde uyarı yapılmaz ve yayın kuruluşunun yayını bir ay durdurulur. İhlâlin tekrarı halinde yayın süresiz olarak durdurulur ve yayın lisans izni iptal edilir.

Yayın izninin verilmesi için gerekli şartlardan birini kaybeden veya şartların uygunluğunu hile ile elde eden kuruluşların yayın lisans izni iptal edilir.

Uyarı cezasını gerektiren haller dışındaki ihlâllerde ilgili tarafın savunması alınır.

Cezaların uygulanış usulleri ile gerekçeli olarak kamuoyuna duyuru şekli yönetmelikle belirlenir.

Cezalar ve Müsadere

MADDE 34.- Bu Kanunda belirtilen istisnalar dışında, Üst Kuruldan izin almadan radyo ve televizyon yayını yapan ya da izni Üst Kurul tarafından geçici ya da sürekli iptal edilmesine rağmen yayında bulunan kişi veya kuruluşların sahip ve yöneticilerine fiilleri başka bir suç oluştursa bile fiilin ağırlığına göre altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ve yüz milyon Türk lirasından on milyar Türk lirasına kadar para cezası verilir. 3506 Sayılı Kanun hükümleri saklıdır. Ayrıca, tüm yayın cihazları 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 36 ıncı maddesine göre müsadere edilir.

Yayın bantlarını bir yıl süre ile muhafaza etmeyen ve bu süre içerisinde Cumhuriyet Savcılığınca istenmesine rağmen sesli ve görüntülü olarak teslim etmeyen yayın kuruluşlarının sahip veya yöneticileri, bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yüz milyon liradan bir milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır. Ayrıca bir aydan üç aya kadar yayınların durdurulmasına da karar verilir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından, 1994 Nisan ayı ile 2001 Aralık ayı arasında Ulusal televizyon kuruluşlarına toplam 454 uyarı verilmiş, yayınları toplam 272 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Bölgesel televizyon kuruluşlarına 49 uyarı verilmiş, yayınları toplam 256 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Yerel televizyon kuruluşlarına 477 uyarı verilmiş, yayınları toplam 2766 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Sadece Kablolulu yayın yapan televizyonlara 6 uyarı verilmiş yayınları 1 gün durdurulmuştur. Uydu platformundan yayın yapan televizyonlara 5 uyarı verilmiştir. Televizyon kuruluşlarının yayınları toplam 3295 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Radyo kuruluşlarına 756 uyarı verilmiş, yayınları da 12904 gün geçici olarak durdurulmuştur. Tüm yayın kuruluşlarına uygulanan geçici yayın durdurma, toplam 16199 gündür. (RTÜK 2002 Basın Bildirisi)

Bölücü ve yıkıcı nitelikte yayın yapan 65 radyoya 253 uyarı cezası verilmiş, bunlardan 30'unun yayınları toplam 8573 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Yine bölücü ve yıkıcı nitelikte yayın yapan 24 televizyon kuruluşuna 66 uyarı verilmiş, bunlardan 9'unun yayınları toplam 655 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Bölücü ve yıkıcı nitelikte yayın yapan kuruluşlara uygulanan toplam geçici yayın durdurma süresi 9228 gündür.

İrticai nitelikte yayın yapan 52 radyoya 222 uyarı verilmiş, bunlardan 23'ünün yayınları toplam 3544 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Yine irticai nitelikte yayın yapan 29 televizyon kuruluşuna (ulusal, bölgesel ve yerel) 103 uyarı verilmiş, bunlardan 9'unun yayınları toplam 2031 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. İrticai nitelikte yayın yapan kuruluşlara uygulanan toplam geçici yayın durdurma süresi 5575 gündür.

Bölücü-yıkıcı ve irticai radyo ve televizyon kuruluşlarına uygulanan toplam yayın durdurma 14803 gündür. Tüm yayın kuruluşlarına verilen toplam 16199 gün yayın durdurma cezası göz önüne alındığında, bölücü-yıkıcı veya irticai yayınlara verilen yayın durdurma cezası oranının, toplamın % 91.3'ünü oluşturduğu görülmektedir.

Kişilik haklarının ihlali nedeniyle 69 radyoya 120 uyarı verilmiş, bunlardan 17'sinin yayınları 361 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Aynı nedenle 73 televizyon kuruluşuna 157 uyarı verilmiş, bunlardan 24'ünün yayınları 255 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Kişilik haklarının ihlali nedeniyle uygulanan toplam geçici yayın durdurma süresi 616 gündür.

Genel ahlaka aykırı yayınlar nedeniyle 30 radyoya 44 uyarı verilmiş, bunlardan 9'unun yayınları 209 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Aynı nedenle 27 televizyon kuruluşuna 97 uyarı verilmiş, bunlardan 16'sinin yayınları 89 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Genel ahlaka aykırı yayınlar nedeniyle uygulanan toplam geçici yayın durdurma süresi 298 gündür.

Çocukların ve gençlerin ruh sağlığını bozacak nitelikte yayınlar nedeniyle 12 radyoya 13 uyarı verilmiş, bunlardan 1'inin yayınları 3 gün süreyle durdurulmuştur. Aynı nedenle 30 televizyon kuruluşuna 91 uyarı verilmiş, bunlardan 10'unun yayınları 95 gün süreyle geçici olarak durdurulmuştur. Çocuklara yönelik şiddet yayınları nedeniyle uygulanan toplam geçici yayın durdurma süresi 98 gündür.

Uyarı ve geçici yayın durdurma cezaları incelendiğinde, ulusal televizyon kuruluşlarınca ağırlıklı olarak, 3984 sayılı Kanunun 4. Maddesinin “d” (genel ahlaka aykırı yayınlar); “ı” (yasalara saygılı olma esasına aykırı yayınlar); “j” (kişilik haklarına aykırı yayınlar) ve “m” (Çocukların ve gençlerin ruh sağlığını bozacak nitelikte yayınlar) bentleri kapsamında ihlaller yapıldığı, buna karşılık bölgesel ve yerel televizyon kuruluşları ile radyo kuruluşlarınca ağırlıklı olarak 4 Maddenin “a” (Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve bağımsızlığına aykırı yayınlar); “c” (Anayasanın genel esaslar kısmında yer alan ilkelere aykırı yayınlar); “f” (İnsanların dini inançları nedeniyle kınanmaması ilkesine aykırı yayınlar) ve “g” (Toplum şiddet, terör ve etnik ayrımcılığa sevk eden ve toplumda nefret duyguları oluşturacak nitelikte yayınlar) bentleri kapsamında ihlaller yapıldığı görülmektedir.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu arasında imzalanan protokol çerçevesinde, 1998 Ağustos ayı başı ile 31 Aralık 2001 arasındaki dönemde Türkiye genelinde Valilikler tarafından Üst Kurula, yayınlarla ilgili olarak toplam 2403 adet yazı gönderilmiştir. Bu yazılardan 1739 adedi, haklarında herhangi bir işlem yapılmasına gerek olmayan, bilgilendirici mahiyette yazıları kapsamaktadır. Geriye kalan 664 yazı üzerinden yapılan incelemeler sonucunda, bu yazılara konu olan yayınlardan 351'inde 3984 sayılı Kanunun muhtelif hükümlerine aykırılık olduğu tespit edilmiş, ve Üst Kurula gerekli müeyyidelerin uygulanması hususunda karar istihsaline gidilmiştir. Üst Kurul söz konusu 664 yayından 223'ünde ise, herhangi bir ihlal bulunmadığına karar vermiştir. Halen toplam 90 yayın hakkında Üst Kurul değerlendirmesi sürdürülmektedir.

**2001 –2002 YILLARINDA RADYO VE TELEVİZYON KURULUŞLARINA
UYGULANAN MÜEYYİDELERE İLİŞKİN TABLO (RTÜK Bildirileri)**

Müeyyide	Radyo Sayısı			TV Sayısı			Toplam
	U	B	Y	U	B	Y	
Uyarı	15	11	82	14	4	61	187
Kapatma	224 gün	1.102 gün	2.989 gün	157 gün	8 gün	2.049 gün	6.529 gün
Lisans İzni İptali	-	2	-	-	-	1	3

Özel Hukuk Açısından

Medeni Kanun

Bir kişinin özellikleri, hak ve fiil ehliyeti, hürriyeti, bedeni ve manevi varlıkları onun kişiliğini meydana getirir.

Özel hukuk sahasında kişiliğin korunması hakkında Medeni Kanunun 23, 24 ve 25. maddeleri temel bazı hükümler getirmişlerdir. MK'nun 23.maddesi, kişiliğin, kişinin rızası ile ihlalini önlemeye yöneliktir. 23.madde kişiliği hak ehliyeti, fiil ehliyeti ve özgürlükler açısından korur. Kişi yapacağı hukuki işlemle daha doğrusu, bir sözleşme ile hak ehliyeti, fiil ehliyeti ve özgürlüklerinden vazgeçemez, ya da bunları hukuka aykırı bir şekilde sınırlayamaz.

24.madde kişiliği sözleşme dışı başka bir deyişle haksız fiil sonucu ihlallere karşı korumaktadır. Kişilik hakkı ihlal edilenin rızasına veya üstün

nitelikte özel ya da kamu yararına veya kanunun verdiği bir yetkiye dayanmayan her saldırı hukuka aykırıdır.

Madde 25'e göre "davacı hakimden saldırı tehlikesinin önlenmesini, sürmekte olan saldırıya son verilmesini, sona ermiş bile olsa etkileri devam eden saldırının hukuka aykırılığının tespitini isteyebilir."

Davacının, maddi ve manevi tazminat istemleri ile hukuka aykırı saldırı dolayısıyla elde edilmiş olan kazancın vekaletsiz iş görme hükümlerine göre kendisine verilmesine ilişkin istemde bulunma hakkı saklıdır.

Manevi tazminat istemi, karşı tarafça kabul edilmiş olmadıkça devredilemez; miras bırakan tarafından ileri sürülmüş olmadıkça mirasçılara geçmez.

Davacı, kişilik haklarının korunması için kendi yerleşim yeri veya davalının yerleşim yeri mahkemesinde de dava açabilir.

Adın korunmasıyla ilgili olarak da 26.maddede; adı haksız olarak kullanılan kişinin, buna son verilmesini, haksız kullanan kusurlu ise ayrıca maddi zararının giderilmesini ve uğradığı haksızlığın niteliği gerektiriyorsa manevi tazminat ödenmesini isteyebileceği belirtilmiştir.

Bu yeni maddelerle kişilik haklarında haksız saldırıya uğrayan kimsenin açabileceği dava çeşitleri arttırılmıştır. Daha önce mevcut olan saldırıya son verilmesi davası, maddi tazminat davası, manevi tazminat davası, saldırının tehlikesinin önlenmesi davası, tespit davası, kararın yayınlanması davası, kararın üçüncü kişilere bildirilmesi davası eklendi. Değişiklik ayrıca maddi manevi tazminat davalarının taleplerinin yanı sıra saldırıdan elde edilen kazançların vekaletsiz iş görme hükümleri uyarınca talep edilmesi, manevi tazminatın mirasçılara intikali imkanı öngörmektedir.

Borçlar Kanunu

Borçlar Kanununun 48 ve 49. maddeleri kişiliğin özel hukuk açısından korunmasında genel hükümler ihdas etmiştir.

Ticari mallar veya ticari unvan yahut mal varlığı da kişilik haklarındandır. İşte Borçlar Kanununun 48. maddesi bu tür hakların konumuz olan radyo ve televizyon aracılığı ile saldırıya uğraması hakkında düzenleme içermektedir.

Bu maddeye göre; yanlış duyurular veya doğruluk kurallarına aykırı başka davranışlar sonucunda müşterileri azalan ya da bunları yitirmek tehlikesi ile karşı karşıya kalan kimse bu eylemlere son verilmesi için onu yapana karşı dava açabilir. Ve yapanın kusuru varsa onun yüzünden uğradığı zararın ödenmesini isteyebilir.

Manevi tazminata ilişkin genel hüküm Borçlar Kanununun 49. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddeye kanunda özel bir düzenleme olmaması halinde başvurulabilir.

3444 sayılı Kanunla değişikliğe uğramadan önce Borçlar Kanununun 49. maddesinin ifadesi şöyleydi:

“ Kişilik menfaatleri haleldar olan kimse hata vukuunda zarar ve ziyan ve hatanın hususi ağırlığı icap ettiği suretle manevi zarar namıyla nakdi bir meblağ itasını dava edebilir.”

Hakim bu tazminatın ifası yerine diğer bir tazmin sureti ikame yahut ilave edebilir. Özel bir hüküm olmadığı durumlarda BK' nun 49. maddesine göre manevi tazminatın istenebilmesi için zararın da, kusurun da ağır olması gerekirdi. Örneğin kişiden izin almaksızın anılarının yayınlanmasını Yargıtay ağır kusur olarak kabul etmiştir. (Yargıtay Kararları, 1972)

Bu hukuk kurallarına göre radyo ve televizyon yayıncıları; bir haber verirken veya bir eleştiri yaparken, bir reklam yayınlarken kişiliği ve özellikle şeref ve haysiyetleri korumak durumundadırlar. Eğer kişilerin özel ve gizli yaşamları, aile yaşamları, meslek ve tecimsel değerleri bu araçlar vasıtasıyla zedelenirse ve bu zedelenme nedeni ile kişiler maddi ve manevi zarara uğrarsa radyo ve televizyon kurumu tazminat ödemekle karşı karşıya kalabilir. (Öngören, 1995, 45)

BASIN MESLEK İLKELERİ

“İletişim özgürlüğünü ülkemizde insanca yaşamının, saydam bir yönetime kavuşmanın ve demokratik sistemin temel koşulu sayan biz gazeteciler ...” diye başlayan ve 16 maddeden oluşan Basın Konseyi’nin kabul ettiği bu metnin giriş bölümünde gazetecilikte temel işlevin, gerçekleri bulup bozmadan, abartmadan kamuoyuna yansıtılmasının göz önünde tutulacağı belirtilmiştir.

Bu metnin 1. maddesinde yayınlarda hiç kimsenin ırk, cinsiyet, sosyal düzey ve dini inançları nedeniyle kınanamayacağı ve aşağılanamayacağı, 4. maddesinde kişileri kuruluşları, eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelerle yer verilemeyeceği, 5. maddesinde kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında yayın konusu olamayacağı, 9. maddesinde suçlu olduğu yargı kararıyla belirlenmedikçe kimsenin suçlu ilan edilemeyeceği, 10. maddesinde yasaların suç saydığı eylemlerin, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemeyeceği ifade edilerek gazetecilerin kişilik haklarına saygıda çok özenli olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Basın Konseyinin bir yargı organı gibi ceza verme yetkisi yoktur. Ancak Türkiye’nin en saygın meslek kuruluşlarından biri olan Basın Konseyinin uyarıları gazeteciler üzerinde etkili olmaktadır.

Ülkemizde kendi kendine denetimin yazılı anayasası olarak da bilinen Basın Meslek ilkelerinin kişilik haklarıyla ilgili maddeleri de şöyle düzenlenmiştir.

-Yayınlarda hiç kimse; ırkı, cinsiyeti, sosyal düzeyi ve dini inançları nedeniyle kınanamaz, aşağılanamaz.

-Düşünce, vicdan ve ifade özgürlüğünü sınırlayıcı; genel etik anlayışını, din duygularını, aile kurumunun temel dayanaklarını sarsıcı ya da incitici yayın yapılamaz.

-Kişileri ve kuruluşları eleştiri sınırlarının ötesinde küçük düşüren, aşağılayan veya iftira niteliği taşıyan ifadelere yer verilemez.

-Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında yayın konusu olamaz.

-Saklı kalması kaydıyla verilen bilgiler kamu yararı ciddi bir biçimde gerektirmedikçe yayınlanamaz.

-Suçlu olduğu yargı yoluyla belirlenmedikçe hiç kimse "suçlu" ilan edilemez.

-Yasaların suç saydığı eylemler, gerçek olduğuna inandırıcı makul nedenler bulunmadıkça kimseye atfedilemez.

HABER

Haberin Tanımı

Kitle iletişim araçları kitlelere haber verme, eğitime ve eğlendirme amaçlı olarak sürekli mesaj iletirler. Bu görevi yerine getiren en önemli kitle

iletişim aracı televizyondur. Televizyonun önemli işlevlerinden birini de haber oluşturur.

Haberleşme gerek toplumlar gerekse insanlar için beslenme, eğitim, barınma gibi temel bir gereksinim, demokrasi ve özgürlük için toplumsal bir gerekliliktir. Görüntü ve sesi birlikte kullanıp, zamanı yakından takip ederek haber verebilen televizyon, kitleler açısından bu gerekliliği büyük oranda karşılayacak güce sahiptir. (Öztürk, 1996, 1086) Hemen her televizyon kanalı bu gücü kullanma amacıyla günlük program akışlarında haber programlarına yeterince yer vermekte hatta sırf haber amaçlı televizyon kanalları kurulmaktadır. Bu kanalların yayını sadece kendi ülkeleriyle sınırlı kalmayıp tüm dünyaya yayılır. CNN, BBC, FOX televizyon şirketlerinin haber kanalları bunlara örnektir.

Tarihi insanlık tarihi kadar eski olan haberleşme, ilk insanların birbirine bir şeyler anlatmasıyla başlamış günümüze kadar etkili bir biçimde sürmüştür. Alemdar “önceleri yaşamını sürdürebilmek için doğa ve öteki insanlarla ilişki kuran, haberleşmeye bu açıdan gereksinim duyan, toplumsal yaşamı gelişip karmaşıklaştıkça başlangıçtakinden pek farklı olmayan nedenlerle artık karmaşık hale gelen insan haberleşmeyi kullanmaya devam etmiştir.” saptamasıyla haberleşme ihtiyacının değişmezliğini vurgulamıştır.

Uzmanlar haber kavramının tanımını yaparken bir anlaşmaya varamamışlar. Kimileri haberin tanımını yaparken kimileri de haberin değerini açıklamışlardır. Bu durum haberin sahip olması gereken temel özellikleri ortaya koymada bir tercihe gidilmesine neden olmuştur. (Öztürk, 1996,1091) Tanımlar ve değerlerin birlikte ele alınıp değerlendirilmesi ve uzmanların en çok üzerinde durdukları noktaların temel alınmasına karar verilmiştir. Önceleri ateşle dumanla başlayan, günümüzde uydular aracılığıyla sürmekte olan haberin tanımı uzmanlar tarafından birçok şekilde yapılmıştır.

Tokgöz bunlardan bazılarını şöyle ifade etmektedir:

Haber, olayların normal akışındaki bir kesinti ve beklenenin kesintiye uğraması konusundaki bilgidir.

Haber insanların hayat hakkında kararlar alabilmek için ihtiyaç duydukları bilgidir.

Haber bir olayın raporudur.

Haber yarının tarihidir. (Tokgöz, 1994, 127)

Postman ve Powers'a göre haber; kısaca o gün ne olduğudur. Ancak yaşanan her şey haber niteliği taşımaz. Olan şey özel anlam içermiyorsa haber değeri taşımayacaktır. O halde haber geçmiş ve geleceği de gözetecek şekilde o gün olan önemli ve ilginç şeylerdir. Öyleyse önemli olan nedir? İşte bu aşamada Postman ve Powers insanların oluşturduğu yargıların önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. (Postman-Powers,1996,18)

Zeytinli, "haberi haberciliği meslek edinmiş kimselerin haber konusu olarak seçtikleri konularda topladıkları ve kuralına göre formatladıkları, yine haberciliği meslek edinmiş kitle iletişim araçları sorumluları tarafından seçilerek yazılı, sesli veya görüntülü mesajlar şeklinde okuyucu/izleyici/dinleyiciye ulaştırılan bilgiler" olarak tanımlamaktadır. (Zeytinli, 1996, 1101)

Başlangıçta sözel olan haberleşme yazının bulunmasıyla önem kazanmış, matbaanın icadı ise geniş kitlelere haber ulaştırılmasına yardımcı olmuştur. Yirminci yüzyılla beraber kitle iletişim araçlarının gelişimi haberciliğe bir başka hayat katmıştır. Yüzyıllarca yazılı basın elinde olan habercilik radyo ve televizyonla birlikte yeni bir uygulama alanı bulmuştur. Radyo ve televizyon yaygınlık kazanıncaya değin yalnızca gazeteler, dergiler, basılı araçlarla dağıtılan haberler bu araçlarla çok daha geniş kitlelere ulaşır olmuşlardır. Okur yazar olmayan kimselerin de bu araçlardan

yararlanabilmeleri haberleşmenin tüm insanlığı kapsamasını sağlamıştır. İnsanlar bu hızlı araçlar sayesinde dünyanın dört bir yanındaki olayları anında öğrenir olmuşlardır. Haberlerin radyo ve televizyonla yayılmaları bu araçların önemini daha da arttırmıştır. (Çankaya, 1997, 1)

İnsanların dış dünyaya açılmasında önemli rol oynayan haberlerin objektif ve gerçekçi olması gerekmektedir. Uluslararası ve ulusal sözleşmelerde güvence altına alınan haberleşme özgürlüğünün belli sınırları vardır. Haber alma özgürlüğümüzü kullanırken en çok karşılaştığımız sıkıntı kişilik haklarının ihlalidir. Çünkü haberin konusunu genelde kişiler oluşturur. Bu da haber ve kişiliği ayrılmaz ikili kılmaktadır.

Haberde Tarafsızlık

Bir fikri, bir görüşün savunuculuğunu yapmak, bir görüşü benimsemek taraf olmaktır. Tarafsızlık habercilikte haberin doğruluğunun çeşitli yollardan denetlenerek kanıtlanması ve kesinliğinin belirlenmesi ile mümkündür. Yani bu konu ile ilgili bütün düşüncelere yer verildiğinde tarafsızlıktan söz edilebilir. Bu durum her zaman mümkün olmayabilir. Bir gecekondunun yıkım haberinde, gecekondunun sahibi ve yetkili hukukçu ile görüşülüp haber açısından değerlendirilebilir. Ancak kimi haberlerde tarafsız olmak mümkün değildir. Bu haberler genellikle ulusal sorunlarla ve uluslararası ilişkilerle ilgili olanlardır. Burada ülke çıkarları ve ulusal kimlik öne çıkmakta, haber izlenirken o gözle izlenilmektedir. (Öztürk, 1996, 1093)

Tarafsızlık habercinin ancak tarafsız davranmayı ilke haline getirmesiyle sağlanır. Burada söz konusu olan yalnızca kişiler değildir. Yayın kuruluşlarının da haberciliğin en önemli özelliği olan tarafsızlığı kabul etmesi gerekmektedir.

Haber Değeri

Bir olayın haber değeri taşıması için gerekli olan özellikleri tarafsızlık ve bilgi verici olması üzerine kurulur. Bunun için bir haber;

İnsanı ilgilendirmelidir:

Herkesin karşılaşılabileceği durumlarda, herkesi ilgilendiren olaylar olmalıdır. Çünkü haber geniş insan kitlelerini ilgilendirdiğinde daha değerli olmaktadır. Hükümet politikaları, vergi artışları, doğal afetler gibi...

Doğru olmalıdır:

Haberde varsayımlara yer yoktur. Duygu, önyargı ya da kişisel görüş ve değerlendirmelere yer verilmez. Haberın doğru olması, tarafsız olmasıyla sağlanır. Tam bir tarafsızlık sağlandığında haberın doğruluğu konusundaki kuşkular ortadan kalkar.

Önemli olmalıdır:

Olaylar genellikle tanınmış insanlar ve onların durumlarıyla ilgilidir. İnsanoğlu doğası gereği tanınmış kişiler hakkındaki haberleri zevkle ve merakla izler. Tanınmış kişiler kadar bazı ülkeler, kurumlar, ilginç olaylar, doğal afetler ve ölümlü vakalar da haber değeri bakımından önemli olabilir.

Sıra dışı olmalıdır:

Olayın sıradan olmaması gerekir. Her gün pek çok yerde pek çok kere karşılaşılan olayların haber sayılması haber değeri açısından mümkün değildir. Burada çok bilinen “ Bir köpek adamı ısırırsa haber olmaz, bir adam köpeği ısırırsa haber olur” örneğini vermek mümkündür.

Zaman ve mekan olarak yakın olmalıdır:

Olaylar, ani olan ya da yakın geçmişe ait olan şeylerdir. Bu nedenle yayın haberleri bugün sözcüğünü içerir. Haber değerini zamanla kazanır. Haber, kitleye taze bilgiler sunacak şekilde sunulmalıdır.

Zaman olarak yakın olmanın yanı sıra mekan olarak yakın olmak da haberin değeri açısından önemlidir. İnsanlar genellikle kendilerine yakın yerde olan olaylardan söz ederler. Hindistan'da olan bir cinayet, Türkiye'de yaşayan birinin ilgisini, İstanbul'daki cinayet kadar çekmez.

TELEVİZYON HABERCİLİĞİ

Televizyon haberciliği bir tanımıyla güncel olayların objektif, yorumsuz ve en çabuk bir biçimde ses ve görüntü aracılığıyla anlatımıdır. Önceleri yalnızca gazete, broşür, haber bültenleri, dergiler gibi basılı araçlarla anılan habercilikte gelişen teknolojinin de katkılarıyla yirminci yüzyılda radyo ve televizyon haberciliğinden söz edilmeye başlanmıştır. Televizyon haberciliğinin temelini radyo haberciliği ile sinemalardaki gösterim için hazırlanan haber filmlerinin olduğu bilinmektedir. (Öztürk, 1996, 1094)

Televizyon için haber yazmanın diğer haber yazma türlerine göre en çok dikkat ve yaratıcılık istediği ileri sürülmektedir. Televizyon haberi bir yandan üsluba önem verirken, aynı zamanda muhabirin becerisini iyi şekilde kullanmasını, olayın özgeçmişini içinde bulunduğu koşullar içinde iyi bir şekilde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Televizyon haberinin yapısı en çok radyo ve dergi haberine yakındır. Radyo haberleri ile benzeşmesi, her ikisinin de haber yapısının bir şov düzeni içerisinde düzenlenmesi gerekliliğindedir.

Televizyon haberi için belki en önemli özellik, haberin son kelimesi söylenmeden, son resim gösterilmeden olayı tam olarak anlatmadığıdır. Hiçbir zaman gazete haberi gibi, alttan önemsiz kısımlar çıkarılabilecek

şekilde kaleme alınmaz. Ayrıca televizyon stüdyosu hiçbir zaman gazetenin yazı işleri odasıyla benzeşmez. Televizyon haberleri açısından zaman darlığı varsa haberler kısaltılmaz, bazı haberler tümden çıkarılır.

Televizyon haberlerinin dramatik bir bütünlüğü olduğundan, başı, ortası ve sonu tıpkı Aristo'nun bütünlük anlayışı gibi anlamlı bir şekilde düşünülerek kaleme alınmalıdır. Daha doğru bir deyişle, bir kısmından vazgeçmek haberin anlamını yitirmesine sebep olabilir. Bu yönden bir piyesin tersine televizyon haberinde olayın doruk noktası haberin ya başında ya da başlangıca yakın bir kısmına yerleştirilir. Nedeni ise, gerekli olan olguları dramatik terimlerle ifade etme olduğu kadar, olayın neden ve sonuçlarını görebilmedir. (Tokgöz, 1994, 305)

Televizyon Haberciliğinde Temel Özellikler

Televizyon haber merkezlerinde çalışan muhabirler, yazılı basında çalışan muhabirlerle aynı kaynaktan yararlanırlar. Haber toplarken, ses alma aygıtları ve kamera kullanırlar. Televizyon haberciliğinin en temel özelliği zamanlamaya çok fazla önem vermek zorunda olmasıdır. Haberde sesle birlikte görüntü de kullanıldığı için senkronu tutturmak önemlidir. Haberin süresi hesaplanırken, sesin ve görüntünün montajlanmış haliyle ne kadar süreceği hesaplanır. Kullanılacak görüntü, efekt ve metin değerlendirilmesi, habere ayrılacak süreye göre belirlenmeli ve montajlanmalıdır.

Televizyon haberi çok fazla ayrıntıya yer veremez. Bu hem zamanın azlığından hem de habercilik anlayışından kaynaklanır. Yazılı basınla, elektronik basın arasındaki bu fark, toplumsal hayatta her ikisinin de bulunması sonucunu doğurur. Bu konuda NBC televizyonu muhabiri Swayze şöyle diyor:

“ Bizim işimiz gazeteleri tamamlamak, onlarla rekabet etmek değil.”
(Campbel, 1994, 138)

Televizyon haberciliğini diğer habercilik şekillerinden ayıran temel farklılık görüntüdür. Haberde kullanılan görüntü sayesinde izleyici, rahat koltuğunda otururken olaylara tanık olmaktadır. Bu yakınlaştırmanın etkisi, gazete haberlerinden daha fazladır. Bir fotoğraf ya da sayfalarca yazı ile verilemeyecek mimik, tonlama gibi ayrıntılar ve duygusal durumlar görüntü aracılığı ile çok kısa bir sürede rahatça verilebilir.

İLETİŞİM ÖZGÜRLÜĞÜ

Modern kitle iletişim araçlarının gelişimine değin geçen sürede düşünce, söz açıklama ve haber özgürlüğü de basın özgürlüğü kavramıyla açıklanıyordu. Modern kitle iletişim araçları olan radyo ve televizyonun gelişmesiyle basın kavramı ikili ayrıma tabi tutuldu. Basılı araçlar “yazılı basın”, radyo, televizyon ve sinema yoluyla söz, düşünce ve haber ileten araçlar “elektronik basın olarak adlandırılmaya başlandı. Ancak özgürlükler söz konusu olduğunda salt basın özgürlüğü kavramı yazılı basının öncelikli olmasından dolayı yalnızca onu kapsar görüldüğünden yetersiz kaldı ve yeni bir kavrama ihtiyaç duyuldu.

Kişinin hak sahipliği ve hukuki durumunun bir hukuk düzeni içerisinde korunması olarak beliren kişilik haklarının günümüzün gelişmiş teknolojilere sahip ve yaygın iletişim ortamında daha çok ihlallere uğradığı görülmektedir. Çağın gelişmişlik düzeyi ile orantılı olarak insanların diğerleri ve başka şeyler hakkında bilgi edinme, öğrenme gibi temel hak ve gereksinimlerinin karşılanması, aynı zamanda başkalarının özel yaşamlarının sınırını zedeleyebilmektedir.

Batı demokrasilerinde haber alma hakkı yanında insanların kişilik hakları da saldırılara karşı korunmaktadır. Bu toplumdaki anlayışa göre hem basın özgürlüğü sağlanmakta, hem de kişilik hakları güvence altına alınmaktadır. Gelişmiş toplumlarda demokrasinin bir gereği olan ve her ikisi de anayasalarda güvence altına alınan bu en temel iki hakkın zaman zaman birbirleriyle çatışma içinde olduğu da görülmektedir. Ancak, çatışan iki değer

arasında kurulan denge ile biri diğerine tercih edilebilmekte, böyle bir durumda anayasada yer alan hakkın çiğnenmiş olması, kamu yararı açısından doğal kabul edilmektedir.

Demokratik bir çok ülkede olduğu gibi bizde de “basın özgürlüğü” ilkesi benimsenmiş durumdadır. Daha da önemlisi bu ilke bir çok durumda demokrasinin temel ölçülerinden biri olmuştur. Bu çerçevede basın hem kamuoyunun oluşmasına katkıda bulunma, hem de kamuoyunun temsilcisi ve sesi olma özelliğine sahiptir.

Ancak günümüzün yoğun iletişim ve etkileşim ortamında yediden yetmişe bir”medya” söyleminin geliştirildiği ve adlandırıldığı “basın”ın bu görevini yapabilmesi için aynı zamanda bağımsız olması ve başka güçlerin etkisi altında kalmaması gerekmektedir. Basın Kanununun yasalaşma sürecinde tüm bu özellikler dikkate alınmış ve “Hür basın, yalnız demokrasinin gerçekleşmesi için gerekli araçlardan biri ve halk görüşünü açıklamakla kalmaz, öte yandan ulusça kalkınmayı ve sosyal güzel huyların oluşmasını ve gelişmesini, toplum ve uluslararası ilişkilerin kararlılığını sağlar.” denilmiştir. (Özek, 1978,138)

Şu var ki, kendisine bu kadar geniş özgürlük tanınan bir kurumun yerine getirmesi gereken bazı hak ve görevlerinin olması da doğaldır ve daha önce de değinildiği gibi basın ve haber alma özgürlüğü de sınırsız değildir.

İnsanların dış dünyaya açılmasında önemli rol oynayan haberlerin objektif ve gerçekçi olması gerekmektedir. Uluslararası ve ulusal sözleşmelerde güvence altına alınan haberleşme özgürlüğünün belli sınırları vardır. Haber alma özgürlüğümüzü kullanırken en çok karşılaştığımız sıkıntı kişilik haklarının ihlalidir. Çünkü haberin konusunu genelde kişiler oluşturur. Bu da haber ve kişiliği ayrılmaz ikili kılmaktadır.

Yoğun bir medyatik sürecin yaşandığı, özgürlüklerin, ihlallerin ve sınırlamaların tartışma konusu olduğu günümüzde kişilik haklarının ihlali

durumunda basın özgürlüğün de yeniden tartışılmaya başlandığı, haklar ve özgürlüklerle ilgili yoğun ve belirsiz bir dönemden geçilmektedir.

KİŞİLİK HAKLARININ İHLALİ

Kişilik Haklarına Saldırı Şekilleri

Medeni Kanunun kişiliğin korunmasına ilişkin 23. ve 24.maddeleri genel çerçeve hükümleridir. Kişilik hakkının kapsamına giren unsurlar bu hükümlerde belirtilmemiştir. İnsan varlığını nitelendiren değerlerin teker teker sayılması mümkün değildir. Bu çerçeve hükümle yetinilmiş olması, kişi varlığı açısından zamanın ihtiyaçlarına göre yeni unsurların nazara alınması imkanını sağlamaktadır.

Kişilik hakları hukuksal bir işlem nedeniyle ihlal edilebileceği gibi haksız bir fiille de ihlal edilebilir. MK. md.23 kişilik haklarının hukuksal bir işlemle ihlali, MK. md. 24 ise haksız bir fiille ihlalini düzenlemektedir.

Maddi bir fiille, kişilik haklarının ihlali öldürme, müessir fiil gibi saldırıda bulunan kişinin fiili bir saldırısına dayanır. Böyle bir saldırı sonucunda kişinin maddi kişisel varlıkları ihlal edilebileceği gibi, maddi olmayan kişisel varlıkları da ihlal edilebilir.

Maddi olmayan bir fiille kişilik haklarının ihlali ise söz yazı veya belgelerle kişisel varlıklara saldırılması halinde söz konusu olabilir. Burada saldırıya uğrayan kişinin cismani varlığına yönelik bir fiili bir saldırı söz konusu değildir. Bu saldırı sonucunda genellikle maddi olmayan kişisel varlıklar ihlal edilebilir. Fakat bir kimsenin uğradığı ağır sözlü bir hakaret sonucunda sağlığının bozulması gibi hallerde maddi olmayan bir saldırı sonucu maddi kişisel varlıklarının ihlali de mümkündür.

Çağımızdaki Gelişmeler ve Kişilik Haklarının İhlali

Çağımızdaki gelişmeler özellikle toplum yaşamındaki ve teknik alandaki değişimler kişilik haklarına yeni saldırı yollarının doğmasına sebep olmuştur. Son yıllarda özellikle nüfus sayısındaki büyük artışlar ve sanayi alanındaki büyük gelişmelerle köyden şehire büyük akınlar olmuş, bu durum şehir nüfuslarında büyük patlamalara neden olmuştur. Bu patlama yerleşim merkezlerinde yanlış yerleşim planlarının da uygulanması sonucu arsa darlığı ve konut sorununa sebep olmuştur. Bu nedenle insanlar birbirlerine çok yakın inşa edilen konutlarda yaşamaya başlamış, özel alan oldukça daralmış, serbestçe hareket edebilme özgürlükleri kısıtlanmıştır.

Sosyal alandaki gelişmelerin yanında teknolojik alandaki gelişmelerle de kişilerin özel yaşamına girmek kolaylaşmış ve kişilik haklarına yeni saldırı teknikleri doğmuştur. Bunların en önemlisi radyo ve televizyon yayınlarında yapılan kişilik haklarına saldırılardır. Ses ve görüntü kaydetme cihazlarının gelişimiyle kişilerin en gizli yaşamlarına bile saldırıda bulunmaktadır.

Sosyal teknik alandaki bu gelişmeler kişiliğin daha etkin bir biçimde korunmasını gerekli kılmıştır. Bu gerekliliği hisseden Almanya ve Fransa 'da yeni kanun tasarıları hazırlanmıştır. Türkiye'de ise kişiliğin daha etkin bir biçimde hukuk yoluyla korunması amacıyla Medeni Kanunda bir takım değişiklikler yapılmıştır.

Kişilik Haklarının İhlalinde Hukuka Aykırılık

Genel Olarak

Hukuka aykırılık genel anlamda hukuk düzenine ters düşen, onun tarafından reddedilen bir fiil ya da davranışı ifade eder. Bu açıdan hukuka aykırılık hukuk düzeninin bir davranışla ilgili olumsuz değer yargısıdır. Böyle bir davranışta bulunan kişi saldırıya uğrayanın hukuksal varlığını korumaya hizmet eden hukuk düzeninin yazılı veya yazılı olmayan emir ve yasaklarını

ihlal etmektedir. Bu alanda hukuka aykırılık kavramı hukukun birçok dallarında kullanılmaktadır.

Hukuka aykırılığın yukarıdaki genel anlamı dışında tazminat hukuku alanında kendisine özgü bir anlamı vardır. Bu anlamda hukuka aykırılığın bir tanımına ne kişiliğin korunmasıyla ilgili MK. 24’de ne de haksız fiillerle ilgili BK. Md.41’de rastlanır.

Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Haklarının İhlalinde Hukuka Aykırılık

Hukuka aykırılık kişilerin şahıs ve mal varlıklarını doğrudan doğruya koruyan emredici hukuk kurallarının ihlalidir. Radyo televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinde, kişilerin şahıs varlıklarını koruyan kuralların ihlali söz konusudur. Bu kurallar yazılı hukuk normları şeklinde olabileceği gibi yazılı olmayan hukuk normları şeklinde de olabilir.

Kişiliği koruyan yazılı kamu ve özel hukuk normları hakkında birinci bölümde bazı açıklamalar yapmıştır. Burada radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlali bakımından geniş bir uygulama alanına sahip olan bazı yazılı özel hukuk normları üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

MK. md.24’e göre “ Hukuka aykırı olarak kişilik hakkına saldırılan kişi, hakimden saldırıda bulunanlara karşı korunmasını isteyebilir.”

“Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel veya kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.”

Radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinden doğan çekişmelerde uygulanabilecek hükümler arasında BK. Md. 41 ve 49 dışında

sebepsiz zenginleşmeye ilişkin md. 61 ve vekaletsiz iş görmeye ilişkin hükümler de yer alır.

Radyo televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinde hukuka aykırılığın tayini ve uyuşmazlığın çözümü konusunda ne İsviçre ne de Türk hukukunda örf ve adet hukukuna rastlanır. Buna karşılık bir hukuk kuralı niteliğini almasa bile kişilik haklarına saldırı halinde örf ve adetin önemli bir yeri vardır. Kullanılan bir ifadenin kişinin şeref ve haysiyetine saldırı niteliğine sahip olup olmadığının tayininde bu konuda yayının yöneldiği izleyici kitlesinin anlayışı esas alınacaktır. Bu konuda örf ve adetler şeref ve haysiyetin ihlal edilip edilmediğini belirlemede yargıca ışık tutacaktır. (TCK 480. md.)

Her hukuksal anlaşmazlıkta olduğu gibi radyo televizyon yoluyla kişilik hakları ihlalinde de iki yarar çatışmaktadır. Bunlar iletişim özgürlüğü ile fertlerin kişilik haklarının korunmasına ilişkin yarardır. Bu iki yarardan hangisinin korunmaya layık olduğuna bunların tartılması sonucu karar verilecektir.

Radyo ve televizyonun kamu görevini yapmasında göz önünde tutulan amaçla kişilik haklarına verilen zarar arasında açık bir oransızlık varsa yayının hukuka aykırı olduğu kabul edilmelidir. Objektiften ayrılmak, haber sınırını aşmak, genişletici ve yanlış yorumlarda bulunmak, gerçek dışı haber vermek, yersiz olarak onur kırıcı deyimler kullanmak hukuka aykırıdır.

Radyo televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinde hukuka aykırılığı haber içerikli yayınlar açısından haberin gerçeğe uygun olması, gerçeğe uygun yayınların haber niteliği taşıması, gerçeğe uygun haberlerin verilmesinde nesnel ölçülere uyulması ve haberin veriliş biçimi yönünden ölçülük başlığı altında ve eleştiri içerikli yayınlar açısından ele alıp inceleyeceğiz.

Haber İçerikli Yayınlar Açısından

Haberin Gerçeğe Uygun Olması

Haberin hukuka uygunluk nedenini oluşturabilmesi, her Şeyden önce gerçeğe uygun olmasına bağlıdır. Eğer haber gerçeğe uygun ise kişilik hakları ihlal edilse bile burada manevi tazminata yer yoktur. Üstelik gerçeklik ilkesi yalnızca haber verme yönünden değil eleŐtirmek değerlendirmek yorumlamak yönünden de uygulama alanı bulur. Gerçek dışı haber verme ise her zaman hukuka aykırıdır. (Karahasan, 1981, 1224)

Temelde doğru bir haberin verilmesinde gerçek dışı eklemeler yapılması haberin gerçeklere aykırı sayılmasını gerektirir.

Basının gerçeğe uygun olarak haber vermesi ve bunun gerekleri Yargıtay 4. Hukuk dairesinin 19.2.1971 gün ve 10412 Esas, 1515 Karar sayılı ilamında Şöylece belirtilmiştir.

“Basın özgürlüğünün amacı kamuyu ilgilendiren işlerde gerçeğe uygun olarak haber vermeyi sağlamaktır. Basın yoluyla bir kimseye karşı ithamlar ileri sürülürken dayandıkları olayın doğru olması gerekir. Öyle ki gazetecinin yayınladığı haberin doğruluk derecesini araştırma ödevi vardır. İlgililere zarar getirebilecek yayınlardan titizlikle kaçınmalıdır. Şeref ve onur gibi değerlere ilişkin, bir kimseyi toplumda gülünç duruma düşüren hakkında nefret ya da hor görme duygularının beslenmesine yol açacak nitelikteki haberlerin kamuoyuna sunulması yasaktır”

Haberciye iki temel görev yüklenmiŐtir. Bunlardan biri haberi yayınlamadan önce doğruluğunu araştırma ödevidir. Diğeri de temelde doğru olan haberin veriliŐinde gerçeğe aykırı eklemelerin yapılmaması zarar doğuracak yazılardan titizlikle kaçılmasıdır. Ancak habercinin haberin gereklilik bakımından denetim ödevini ölçüye vurmaktaki güçlük hemen kendini göstermektedir.

Haber ya da eleştiri objektif oldukça, doğru vakalara dayandıkça, doğru bir amaca yönelik oldukça haber ile üslup arasında ölçüye dikkat edilmişse şeref ve haysiyeti rencide etse bile sorumluluk söz konusu edilemez. Burada sorumluluğun şartlarından biri de hukuka aykırılıktır. Anılan bu durumlarda ise hukuka aykırılıktan bahsetmeye hukuksal olanak yoktur. (Öngören, 1995, 62)

Kim olursa olsun bir kimse hakkında gerçekdışı yayınlar o şahsın kişilik hakkına hukuka aykırı saldırı teşkil eder.

Gerçeğe Uygun Yayınların Haber Niteliği Taşınması

Basın özgürlüğünün amacı kamuyu aydınlatmak olduğundan halkı ilgilendirmeyen ve bundan ötürü de haber niteliği taşımayan yayınlar gerçeği yansıtsalar bile kişilik haklarını zedelediklerinde hukuka uygun sayılmazlar.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 30.5.1974 tarih, 2113 Esas 2898 Karar sayılı ilamında haber niteliği yönünden şöyle denilmektedir. “Gazeteler meslekleri gereği haber niteliği olan olayları halka duyurmak hak ve görevi içindedir.”

Bir yayının haber niteliğini taşıması için doktrin ve yargı kararlarında, kamu yararı ve toplumsal ilgi ve güncellik koşullarının varlığı aranmaktadır. (Karahasan, 1981, 1224)

Kamu Yararı ve Toplumsal İlgi

Yayının haber niteliği taşıyabilmesi için kamusal yarar sağlayacak ve toplumsal ilgiyi çekebilecek nitelikte bulunması gerekir. Yayınlanmasında kamu yararı ve toplumsal ilgi bulunmayan haberler hukuka aykırıdır.

Kamu yararı ve toplumsal ilgi yönünden kişinin kamuya açıldığı oranda ve açıldığı alan çerçevesinde toplumsal ilgiyi çekebileceği ve bu açıdan hakkındaki haberlere hoşgörü göstermesi gerekeceği kabul edilmektedir. Devlet memurları ve siyaset adamlarının eleştirilmeleri bir ölçüde özel yaşantılarının da eleştirilmesi hakkını sağlar. Kamu yararı bunu gerektirir. Artistler sanatçılar içinde toplumsal ilgi söz konusudur. Bunlarda belli ölçülerde haklarındaki dedikodulara, özel yaşantıları ile ilgili haberlere hoşgörü göstermek zorundadırlar.

Güncellik

Bir kişi ile ilgili davranış veya olay günlük hayatın akışı içinde o kadar önem arz etmelidir ki, kişinin isminin açıklanması sadece kolektif bir dedikodu alışkanlığını tatmin maksadıyla değil fakat ciddi ve genel çıkar gereği yapılmış bulunsun. Özellikle kaza cinayet gibi günün önemli olaylarını teşkil eden hallerde bu olaylara karışan kişi ister istemez kamunun önüne çıkar ancak burada şahıs hakkında olaya adı karıştığı derecede bilgi verilmesi mümkündür.

Ayrıca dürüstlük kuralları umumi hayatta ve basında yerleşmiş adetlerde somut olayın veya davranışın yayınlanmasında birer sınır teşkil edeceklerdir.

Gerçeğe Uygun Haberlerin Yayınlanmasında Nesnel Ölçülere Uyulması

Gerçeğe uygun haberlerin değerlendirilip yayınlanmasında basının sansasyondan kaçınarak objektif ölçülere başvurması gerekiyor. Bunun tersine bir davranış ise kişilik haklarını zedeleyen doğru bir haber yayınının hukuka aykırı olması sonucunu yaratabilir.

Herhangi bir haber gerçeğe uygun olsa bile, haberin verililişinin gerektirmediği bir dilin kullanılması, konunun açıklanması için gerekli, yararlı ve ilgili olmayan bildirimlerin kullanılması, kişinin onur ve saygınlığına saldırıyı oluşturacak nitelme ve değerlendirmelerin yapılması durumunda nesnellik ölçüsü aşılmış olur ve hukuka uygunluktan söz edilemez. Haberinin verililişinde kullanılan anlatımın habere konu olan olay ile bir ilgisinin bulunması zorunludur. (Özek, 246)

Basın hürriyetinin kapsamı içine haber verme, kamuyu aydınlatma, oluşturma ve eleştiri de yer alır. Bunlar basının hak ve görevleridir. Ancak basında yayınlanan haber doğru vakalara dayanmalı, doğru bir amaca yönelik olmalıdır.

Haberin Veriliş Biçimi Yönünden

Bir olayın gereğinden çok ve yayın organının genel tutumu dışında büyütülmesi ve kamuyu etkileyecek şekilde verilmesi durumunda haberin kamu yararı-kişilik hakları dengesi bozulmuş olur. Gerçekte de bir haberin gereğinden büyük ve önemli bir mizanpaj içinde verilmesi kişinin daha ağır bir kişisel zararlarla karşılaşmasına yol açabilir. Tüm bu durumlarda haberin verililiş biçimi hakkın kötüye kullanıldığını gösterir. Ve de hukuka aykırılık gerçekleşmiş olur. (Karahasan, 1981, 1233)

Hukuka uygunluk nedeni için kural olarak haberin verililiş biçimi ile haberin haber niteliğinin önemi ve kamu yararı arasında ölçülülüğün bulunması gerekir.

Eleştiri İçerikli Yayınlar Açısından

Basın yoluyla düşünce açıklama özgürlüğünün kapsadığı bir hak da olayların incelenmesi ve eleştirisidir. Öyle ki somut bir olayın kamuoyuna yansıtılmasının dışında olayla ilgili düşünce ve değerlendirmelerin

açıklanması hakkı basına tanınmış bulunmaktadır. Eleştiri ve inceleme; siyasal, ekonomik, bilimsel, sanatsal konularda olabilir. Dinsel görüş açıklamaları temelde, inceleme ve eleştiri kapsamındadır. Eleştiri belirli bir davranış, olay, eser konusunda kritik içerir. Siyasal eleştiri ve değerlendirmelerin de, aynı çerçeve içinde düşünülmesi gerekir. (Özek, 36)

Kötüleyici ve küçümseyici bir eleştiri sanat eleştirisi olarak kaldıkça yani eleştiri sanat uğraşısı ve yetenekleri hakkında eleştirel bir yargı olduğu sürece hukuka aykırı değildir. Eğer eleştiri sanat eleştirisi alanından çıkarak genel olarak kişiliğin ve insanın eleştirilmesi alanına geçmişse eleştirme hukuka aykırıdır.

Herkesin sahip olduğu belirli yöndeki ekonomik görüşten hareketle içinde yaşanılan ekonominin işleyiş tarzının eleştirilebilme olanağı vardır. Bu gibi eleştiriler yürürlükteki yasaların çizdiği sınırlar içinde özgürce yapılabilir. Ne var ki eleştiride verilen örnekler üzerinde titizlikle durulmalı ve özellikle kişilerin ekonomik saygınlığına gerçeğe aykırı açıklamalarla saldırıda bulunulmamalıdır. Bu varlığın ihlal edilmemesi için gereken dikkat ve özen gösterilmelidir.

Ne fikir özgürlüğü ne de fikri tenkit hakkı sınırsız değildir. O halde her iki davranış da yasa ve ahlak kuralları içinde ve özellikle kamuoyunun olumlu yönden oluşmasına toplumun daha ileriye götürülmesine yardım amacı ve özellikle bilimsel bir yaklaşımla yapılmalı karşı fikirler böyle bir anlayış içinde dışa vurulmalıdır.

Eleştiri içerikli radyo ve televizyon yayınlarının hukuka aykırı olmaması için;

- Eleştiri geçekleri yansıtmalı,
- Zorunlu ve yararlı bir amaç gütmeli,
- Eleştiri kişiliğin küçük düşürülmesi ve kötülenmesini hedef almamalı,

Radyo Televizyon Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali

Kişilik hakları genel olarak ya sözleşmelere aykırı bir davranıştan dolayı veya haksız bir fiil nedeni ile ihlal edilebilir. Radyo ve televizyon yoluyla kişilik hakları ya açıklamaya ilişkin bir sözleşmeye aykırılık nedeni ile veya haksız bir fiil teşkil eden açıklama nedeni ile ihlal edilebilir. Bu nedenle Öngören'e göre radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlallini iki açıdan ele almak gerekir. (Öngören, 1996, 64)

A) Maddi ve bedensel değerlerin radyo ve televizyon yoluyla ihlali

B) Manevi değerlerin radyo ve televizyon yoluyla ihlali

Maddi ve Bedensel Değerlerin Radyo ve Televizyon Yoluyla İhlali

Kişilik haklarını oluşturan maddi ve bedensel değerler insanın sağlıklı ve eksiksiz bir bedensel varlığa sahip olmasını ve bunu sürdürmesini sağlayan yaşamı, beden bütünlüğü ve sağlığı gibi değerlerdir.

Radyo ve televizyon yoluyla maddi kişisel varlığın ihlali radyo ve televizyon yayınlarında gerçek dışı bir haberin kişide şok etkisi yaratıp kalp krizi sonucu ölümüne yol açması ya da radyo ve televizyonda yapılan bir programda tavsiye edilen bir ilacın kişinin hastalanmasına sıhhatinin bozulmasına yol açması halinde doğabilir. Ancak bu durumda radyo ve televizyon yoluyla açıklamada bulunanın veya bu açıklama nedeniyle sorumlu kişilerin sorumluluğu cihetine gidilebilmesi için açıklamanın meydana gelen zararın uygun sebebi olup olmadığına bakmak gerekir.

Manevi Değerlerin Radyo ve Televizyon Yoluyla İhlali

Kişilik hakkının önemli bir parçası olan manevi değerler adından da anlaşılacağı gibi maddi varlığı olmayan değerlerdir. Bunlar daha çok kişinin dış yaşamla, toplumla olan ilişkilerinden kaynaklanan ve kişiye kişi olması nedeni ile tanınıp hukuk düzenince de korunan şeref ve haysiyet, özel yaşamın gizliliği, özgürlükler, isim ve resim gibi değerlerdir.

Bu saydığımız manevi değerleri hedeflemiş eylemlerde kişilik hakkına saldırı niteliğindedir. Radyo ve televizyon yayınlarıyla bir kişiye manevi acı çektirmek metotlu manevi işkence yapmak, sürekli psikolojik baskı veya tehdit altında tutmak, ruhsal yapısında bozukluklara ve sarsıntılara yol açmak, kişilik hakkını zedeleyici niteliktedir. (Öngören, 1996, 65)

Özel Yaşamın İhlali

Özel yaşamın bir kişisel varlık olarak korunması sayesinde kişiler başkalarının takiplerinden ve bakışlarından uzak, isteğine uygun bir yaşam ve kişiliğini oluşturma alanına sahip olmuşlardır. Kişilere böyle bir yaşam alanının tanınması ve bu alanın korunması gerektiği gerçeğinden hareketle uluslar arası hukuk kurallarında ve Anayasada koruyucu hükümlere yer verilmiştir. Özel yaşamın pozitif hukuk kuralları içinde tanımına rastlanmaz.

Kişilerin hukuken korunan ve herkesle paylaştığı ortak, kendisine yakın kişilerle paylaştığı özel, bizzat kendisi veya güvendiği kişiler dışında herkese gizli tuttuğu gizli yaşam alanlarından meydana gelen bir kişisel varlık olarak özel yaşam tamlığında, özel yaşamın ortak alanı, dar anlamda özel yaşam alanı ve sır alanı olmak üzere üç alanı bulunmaktadır;

- a- Ortak yaşam alanının ihlali,
- b- Dar alanda özel yaşam alanının ihlali,
- c- Sır alanının ihlali,

Kişinin özel yaşamı ve gizlilik alanı, hukuk kavramı olarak birbirinden ayırt edilmekle beraber, bunlar birçok halde birleşmekte ve gizlilik alanı ile ilgili bilgilerin açıklanması da, özel hayatın ifşası olmaktadır.

Kişilerin ortak yaşam çevrelerinin, herkesin bilgisine açık olmasına karşın, gizlilik alanı tam bir yasak bölge olarak kişinin izni olmaksızın girilemez niteliktedir. Sadece yakınlarına açık olan özel yaşam alanına da, izin olmaksızın girilmesi mümkün değildir. Keza, bu alanda belirli sınırların başkalarına açılmış olması onların gizliliğini de kaldırmaz. Gizliliğin kalkması için, belirli durum ve olayların herkesçe bilinmesi gerekir.

Özel hayatın gizliliği esası, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 12. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinde, Anayasamızın 20. maddesinde, Medeni Kanununun 24., 25. ve 26. maddelerinde güvence altına alınmıştır.

Özel hayatın gizliliği, kural olarak haber verme hakkını sınırlayıcı bir nitelik taşır. Her ne kadar basın özgürlüğü, haber verme hakkının belirli ölçülerde kişi hakları karşısında üstün tutulmasını gerektirmekteyse de, özel hayatın gizliliğinin ihlali basın özgürlüğü ile sağlanmak istenen yararlar açısından zorunlu bulunmamaktadır. Kural böyle olmakla beraber, basın hürriyetinin tanınmasındaki Anayasal ve fonksiyonel yararlar yönünden özel hayatın sınırlandırıldığı ve kişinin özel hayatı ile ilgili yayınların hak olarak kabul edileceği durumlarda vardır. Buradaki önemli problem kişinin basına kapalı özel hayatının çerçevesi ve haber verme hakkı ile özel hayatın korunması amacının bağdaştırılmasıdır. Yargısal kararlarda da sorun irdelenmiş ve çözüm için belirli kriterlere yer verilmiştir. Örneğin Yargıtay 4. HD. nin 22.12.1987T., 9354 E. 9430 K. Sayılı kararında:

“..... basının manevi zarar altında sorumluluğunu belirleyebilmek için, yazı, haber ya da eleştirinin, doğruluk, kamu yararı, güncellik ve biçim öğeleri yönünden basın özgürlüğü ile kişilik hakları tartılmak ve basın özgürlüğüne üstünlük tanımak gerekir” denilmiştir. (Karahasan, 1981, 959)

Haber verme hakkının özel hayatın gizliliğine üstün tutulabilmesi için aşağıdaki gerekli koşul ve hallere sahip olması gerekir.

a) Haberin yayınında kamusal ilgi bulunmalıdır

Haberin konu edindiği kişinin özel hayatı, kamuoyunun ilgi ve merakını çekmelidir. Ayrıca, kamuoyunun bu ilgisi de haklı olmalıdır. Bu nedenle, bir kişinin kamuoyunu ilgilendirmeyen özel hayatı açıklandığında, fiil hukuka aykırıdır. Haberde, özel hayatı konu edinilen kişinin yazar, sanatçı, politikacı gibi kendilerini geniş ölçüde kamunun ilgi ve dikkatine sunmuş kişilerden olması halinde, haberde toplumsal ilginin varlığı kabul edilir. Nitekim Yargıtay da "... basın özellikle kamu görevlileri ve kamuya mal olmuş ünlü yöneticileri, politikacıları da izleyip bunların özel yaşantılarını, yasaların elverdiği ölçüde kamuya yansıtmakla görevlidir. (Yargıtay 4. H.D. 16. 12. 1978 T. 9419 E. 12048 K.)" demektedir. (Karahasan, 1981, 967)

b) Haberin yayınında toplumsal yarar bulunmalıdır

Haberin, kişinin özel yaşamının gizliliğine üstün tutulabilmesi, yayında kamu yararının varlığına bağlıdır. Haberde kamusal yararın aranması, haber vermek hakkının, aynı zamanda kamusal bir görev kabul edilmesinin doğal sonucudur. Öyle ki, yayının gerçek olması dahi, ancak kamu yararının varlığı halinde değer kazanmaktadır. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi de 988/8761 E., 988/11141 K. Sayılı ve 27.12.1988 tarihli kararında:

"Yayınlanmasında kamu yararı bulunan gerçek ya da güncel haberin ya da eleştirinin özle biçim arasında denge kurularak verilmesi durumunda hukuka aykırılık ortadan kalkmış olur." (Yargıtay Kararları) demektedir.

c) Haber güncel olmalıdır.

Toplumsal ilgi ve yarar, haberin vuku bulduğu anı izleyen kısa süre içinde verilmesi halinde vardır. Aradan uzun süre geçtikten sonra, özel yaşama ilişkin bir haberin yayınlanması halinde bu yayının üstün

tutulabilmesi için gerekli bir neden kalmaz. Kaldı ki yayının uzun süre içinde yayınlanmış olması objektifliğini de gölgeleyecektir.

d) Haber gerçeğe uygun olmalıdır

Özel yaşama ilişkin bir haberin gerçeğe uygunluğu, haberin hukuka uygun sayılması açısından zorunludur. Zira kamu yararı ve toplumsal ilginin gerçekleşmesi de haberin gerçeğe uygunluğu ile mümkündür. Yargıtay 4. HD. de 28.11.1974 T., 10763 E., 16320 K sayılı kararında:

“ kamuoyunda belli durumları yönünden tanınmış olanlar; örneğin sanatkarlar, politikacılar devlet adamı niteliğindeki kişilerin uğraşları yönünden özel yaşamlarının dokunulmaz ve gizli alanları öteki yurttaşlara göre çok sınırlıdır..... Bu kişilerin özel yaşamlarının bir bölümü toplumun tecessüs ve öğrenme isteklerinden uzak tutulamaz. Bununla beraber basın bu hakkı salt ve sınırsız değildir. Duyurmadaki bu hak açıkladığı özel yaşamın gerçek dışı hikayelerle süslenmesi veya konu edilen kişinin gülünç duruma düşürülmesine olanak sağlanamayacağı gibi ayrıca bu yolla yayına konu edilen kişinin küçük düşürülmesine, vakar ve haysiyetine, iffetine taarruza olanak sağlamaz.” (Karahasan, 1981, 698)

e) Haber verme hakkının sınırları aşılmış olmamalıdır.

Özel yaşamı konu edinen bir haberde, haberin verilisinin gerektirmediği tahkir edici bir dilin kullanılması halinde haberin hukuka uygunluğu söz konusu olamayacaktır. Haberin veriliş biçimi ile haberin önemi ve kamu yararı arasında ölçülülüğün bulunması gerekir. Olayın gereğinden çok büyütülmesi ile kişisel zarar ağırlaştırılmamalıdır. Yargıtay 4. HD.nin 7/7/1975 gün, 8254 E., 7889 K. sayılı ilamında, haberin veriliş biçiminin hakkın kötüye kullanılışı ve sınırının aşılması, durumunu oluşturması şöylece belirtilmiştir: “ Haberin gazetenin ilk sayfasına ve sağ yukarı köşesine iri puntolu harflerle basılmış olması ve gereği yokken özel bir çaba ile sağlanmış fotoğrafın aynı yerde haberle birlikte yayınlanmış olması, saldırıya ve uğranılan zarara ağırlık vermektedir”. (Karahasan, 1981, 704)

- f) Özel hayatın sır olmaktan çıktığı durumlarda özel hayat haber konusu edilebilir.

Kişinin özel hayatının herkesçe bilinen sır niteliğini kaybetmiş kısımlarıyla ilgili haberler, artık bir kişisel menfaati zedelemeyeceği için hukuka uygun bir hakkın kullanımı olarak görülürler. (Özek, 303)

Özel Yaşamın İhlali

Şeref ve haysiyet bir kimseye toplum tarafından verilen manevi değerlerin toplamıdır. (Saymen, 1946,120) Kişi bu değerlerin bir kısmına insan olarak doğuştan sahip olduğu halde bir kısmını sonradan kendi davranışları ile elde eder. Bu nedenle toplum kişileri sadece bir insan olarak doğuma ilişkin değerleriyle değil, aynı zamanda davranışları ve yetenekleri ile de değerlendirir. Bundan başka toplumun kişiler hakkındaki değer yargısı sadece beden, zihin, meslek, ticaret gibi doğuştan veya sonradan kazanılan yeteneklerine ilişkin değil, onların ahlaksal yönüne ilişkin de olabilir. (Dural, 1987, 129) Böylece şeref ve haysiyet bir kimsenin toplum tarafından objektif olarak bir değer süzgecinden geçirilmesi sonucu elde ettiği bütün manevi değerlerin bir toplamıdır.

Gerçek kişiler gibi tüzel kişiler de toplumsal yaşamda önemli bir yer tutan, toplumsal yaşamın bireyleridir. Bu nedenle tüzel kişilerinde şeref ve haysiyeti vardır. Bu değerlerde onların kişilik haklarının konusunu oluşturur, dolayısı ile de hukuk düzenince korunur.

Resim Üzerindeki Kişilik Hakkının İhlali

Kişinin resmi üzerindeki hakkı da kişilik hakkının kapsamına girer. (Özsunay, 1979, 133) Resim kavramına kişinin bir fotoğrafta, filmde veya televizyonda tespit ve gösterilmesi girer.

Kişilik hakkından kaynaklanan bu yetkiye dayanarak kişi resminin çekilmesini, yapılmasını, basılmasını, yayınlanmasını yasaklayabilir. Resim de kişisel değerler içinde yer alıp, kişilik haklarının koruma alanına girmektedir. Kişilik hakkının koruma kapsamına giren resim üzerinde belirginleştiği kart, tuval, kağıt gibi nesnelere değil o nesne üzerinde belirginleşen kişinin ya da içinde bulunduğu ortamın dış görüntüsü üzerindeki hakkıdır. Bir kişinin izni olmaksızın resminin yayınlanması doğrudan doğruya resim üzerindeki hakka ya da dolayısıyla şeref ve haysiyet yahut sır çevresine saldırı söz konusudur. (Kılıçoğlu, 1993, 75)

Ancak yazarların bir kısmı resim üzerindeki hakkın ihlalden söz etmek için resim yayınının şeref, haysiyet veya özel yaşamdan bağımsız olarak kişiyi küçük düşürücü nitelik taşıması gerektiği görüşündedirler.

Ad Üzerindeki Kişilik Hakkının İhlali

İsim ya da ad, kişilik hakkının konusuna giren manevi değerler arasında bulunmaktadır. İsim kişinin toplumsal ilişkilerinden kaynaklanan bir kişisel değerdir. Yalnızca gerçek anlamdaki isim değil, kişiyi ve ailesini toplum içinde tanıtmaya yarayan unvan, takma isim, simgeler, ün, arma rozet gibi değerler de kişilik haklarının korunmasından yararlanırlar.

Medeni Kanununun 26.maddesi, kişinin adının iki çeşit saldırıya karşı korunması imkanını düzenlemiştir. Adın kullanımının çelişkili olması ve adın haksız kullanımı.

Adın bir eşya, bir alete verilmesi, bir ticaret unvanı, bir marka olarak kullanılması halinde de ismin gaspı söz konusu olabilir. Bir kimsenin adına çok benzeyen bir isim kullanılması halinde ismin gaspı şeklinde nitelendirilebilir. (Öztan, 1987, 149)

Özgürlüklerin İhlali

Özgürlükler, manevi kişisel değerlerin en önemlilerindedir. Medeni Kanunumuz da özgürlüklere özel bir önem vermiş ve öteki kişisel değerleri tek tek ad belirterek, kişiliğin korunmasına ilişkin maddelerde yer vermediği halde, özgürlükleri ad belirterek düzenlemiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, bilgi toplama aracı ve verilerin analizi konuları ele alınmıştır.

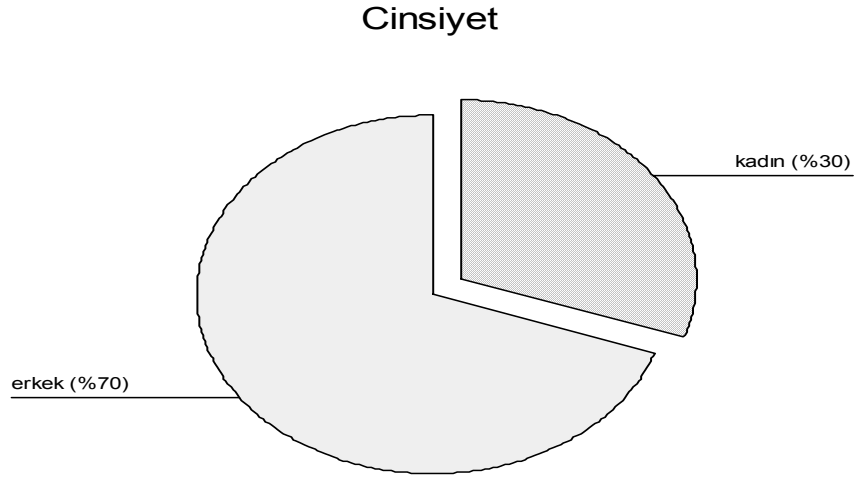
Araştırmanın Modeli

Araştırma, ilişkisel tarama modeli niteliğindedir. Çalışmada, haber çalışanlarının, haber ve kişilik haklarına ilişkin tutumları betimlenmiş, haber çalışanlarının bu tutumları ile bazı kişisel değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığına bakılmış ve haber çalışanlarının bilgi düzeyleri tespit edilip; bilgi düzeyleri ile bazı kişisel değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin olup olmadığına incelenmiştir. Bu anlamda araştırma, durum saptayıcı bir tarama çalışmasıdır.

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

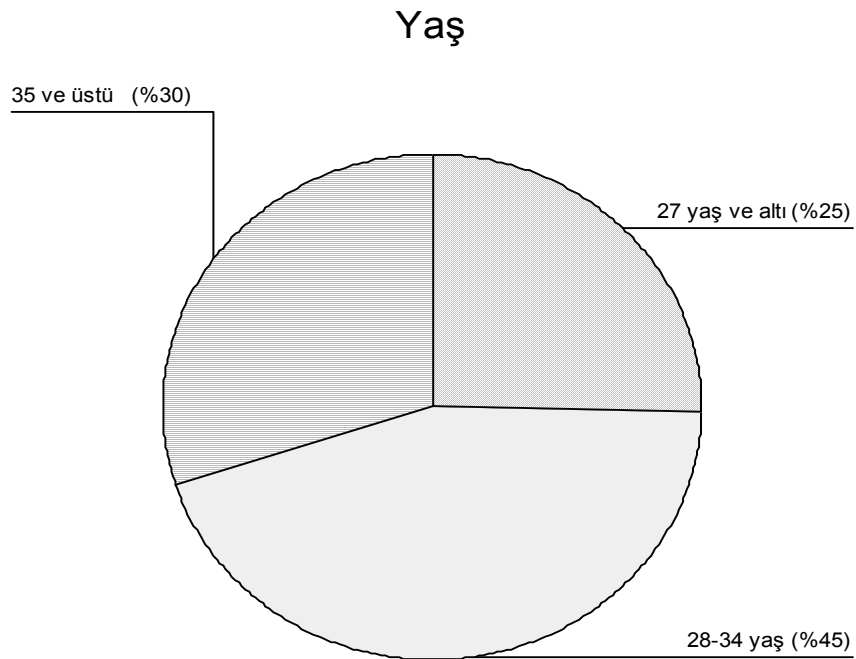
Bu araştırmanın evrenini, ulusal özel televizyon kanallarının Ankara ve İstanbul illeri haber merkezlerinde çalışan muhabir, yönetici ve kameramanlar oluşturmaktadır. Buna göre evren büyüklüğü toplam 1500 haber çalışanını kapsamaktadır.

Bu araştırmada, veri toplamada karşılaşılabilecek olası kayıplar da düşünülerek seçilecek örneklemin 250 kişiden oluşmasına karar verilmiştir. Örnekleme alınacak haber çalışanları, uygulama aşamasında evren listesinden kur'a ile belirlenmiştir. Katılımcılara verilen anketlerin 250'si (%100) geri dönmüştür. Katılımcıların bazı değişkenlere göre dağılımı Şekil 1-5'te verilmiştir.

Şekil 1. Haber Çalışanlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

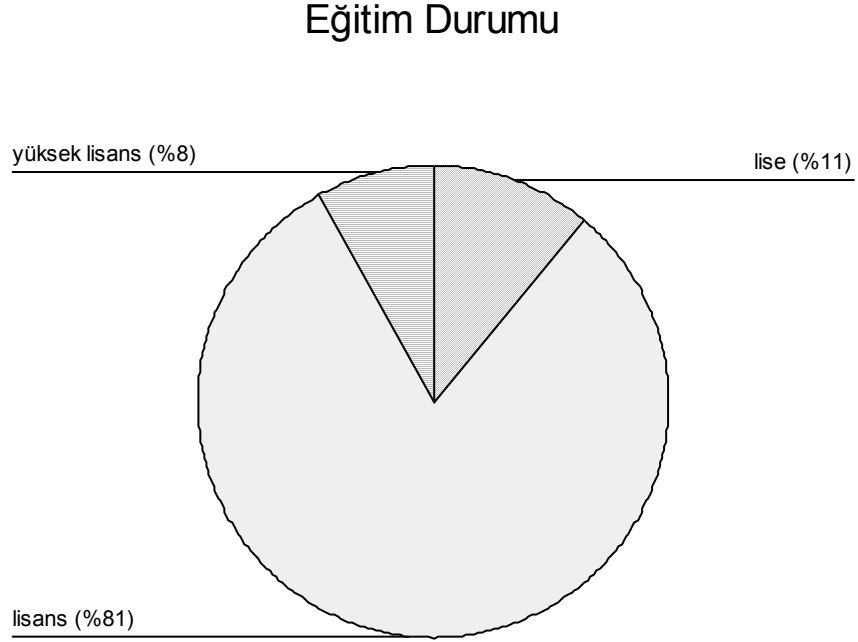
Araştırmaya katılan haber çalışanlarının 76'sının (%30) kadın, 174'nün (%70) erkek olduğu görülmüştür.

Şekil 2: Haber Çalışanlarının Yaşa Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan haber çalışanlarının 63'ü (%25) 27 yaş ve altı, 112'si (%45) 28-34 yaş, 75'i (%30) 35 yaş ve üstünde olduğu görülmüştür.

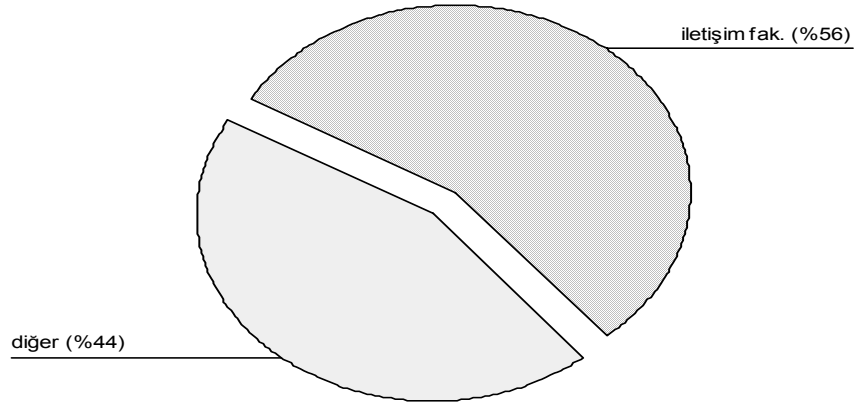
20 yaş ve altındaki haber çalışanlarının sayılarının az olması nedeniyle bu düzey 27 yaş ve altı olarak birleştirilmiş, analize de bu şekilde girmiştir.

Şekil 3. Haber Çalışanlarının Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan haber çalışanlarının 28' nin (% 11) lise, 202' sinin (%81) lisans, 20'sinin (%8) ise yüksek lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Haber çalışanlarının çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

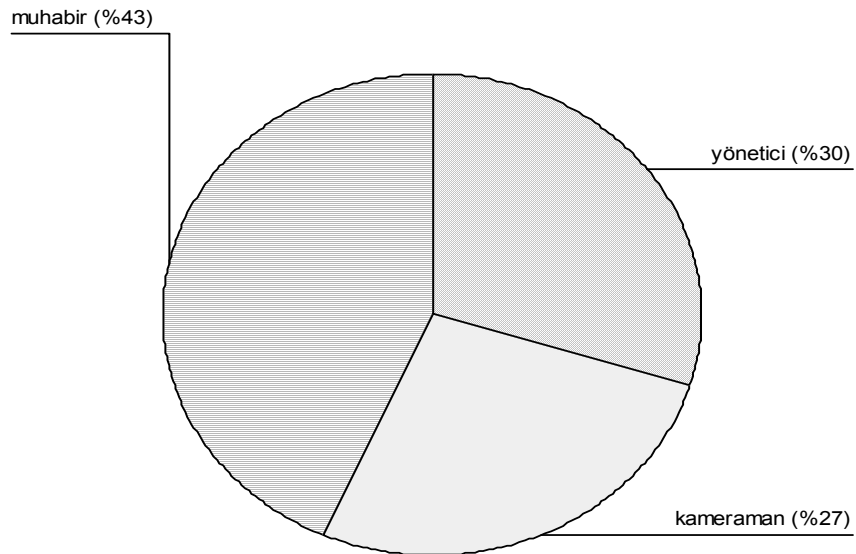
En Son Mezun Olunan Okul/Fakülte/Bölüm

Şekil 4. Haber Çalışanlarının Mezun Oldukları Okula Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan haber çalışanlarının 139'nun (%56) üniversitelerin iletişim fakültelerinden, 111'nin (%44) ise diğer fakülte/bölüm ya da lise programlarından mezun olmuştur. Bu durumda haber merkezlerinde çalışabilmek için iletişim fakültesi mezunu olma kriterinin aranmadığı söylenebilir. Ancak iletişim fakültesi mezunlarının, habercilik mesleğine olan daha fazla talebi onların çoğunlukta olmasını sağlamaktadır.

Görev

Şekil 5. Haber Çalışanlarının Görevlerine Göre Dağılımı

Araştırmaya katılan haber çalışanlarının 108' nin (% 43) muhabir, 74'ünün (%30) yönetici, 68'nin (%27) ise kameraman olarak görev yaptığı belirlenmiştir. Haber çalışanlarının çoğunluğunun daha çok muhabir olarak görev yaptığı görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Verilerin elde edilebilmesi için iletişim, hukuk ve eğitim literatürü taranmış özellikle Avrupa Konseyi'nin medyaya ilişkin düzenlemeleri incelenmiştir.

Araştırmada, haber çalışanlarının kişilik hakları konusundaki bilgi düzeylerini ve mesleklerini yaparken kişilik haklarına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla ihtiyaç duyulan veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen anket ile toplanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların demografik özelliklerinin betimlenmesine ilişkin sorular yer almıştır. İkinci bölümde ise haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarına ilişkin görüşleri, haber ve kişilik haklarına ilişkin tutumları ve haber ve kişilik haklarına ilişkin bilgilerinin ölçülmesine yönelik sorulara yer verilmiştir. Katılımcılara, haber ve kişilik haklarına ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik 5 soru maddesi, haber ve kişilik hakları tutumlarını belirlemeye yönelik olarak da 22 soru maddesi yöneltilmiştir. Ölçekte ayrıca, katılımcıların haber ve kişilik haklarına ilişkin bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik olarak 15 soru maddesi yer almıştır. Haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarına ilişkin soru maddeleri, haber ve kişilik hakları tutumlarına ilişkin soru maddeleri ile haber çalışanlarının bilgi düzeylerini ölçmeye ilişkin soru maddeleri literatürden elde edilen bilgiler ve hedef kitlede yer alan haber çalışanları ile yapılan görüşmelerden çıkartılmıştır.

Hazırlanan ölçeğin kapsam geçerliğini incelemek amacıyla uzmanlara (Prof. Dr. Emine AKYÜZ, Yrd. Doç. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Şebnem AKİPEK) başvurulmuştur. Uzmanlardan alınan cevaplar doğrultusunda ölçekte yer alan maddeler üzerinde düzeltmeler yapılmıştır.

Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Görüşler

Ankette haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla likert tipi dördü derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Seçenekler, “kesinlikle onaylamıyorum” (4), “onaylamıyorum” (3), “onaylıyorum” (2), “kesinlikle onaylıyorum” (1) oluşmaktadır. Örnek bir madde şöyledir: “Basın meslek ilkeleri hakkında bilgi sahibi değilim”.

Haber ve Kişilik Hakları Tutumları

Haber çalışanlarının, haber ve kişilik haklarına ne derece saygılı olduklarına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla hazırlanan bu bölümde cevaplar için dördü likert tipi derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin seçenekleri, “kesinlikle onaylamıyorum” (4), “onaylamıyorum” (3) “onaylıyorum” (2) ve “kesinlikle onaylıyorum” (1) dir. Örnek bir tutum cümlesi şöyledir: “Haberde hüküm giymiş bir kişinin iş ve ev adresi yayınlanabilir”. Bu ifadeye “kesinlikle onaylamıyorum” (4) cevabı, olumlu tutumu yansıtmaktadır.

Uygulama sonuçlarına dayanılarak, “Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarını Belirleme Ölçeği”nin yapı geçerliği faktör analiziyle incelenmiştir. Ölçmenin güvenilirliği için alfa katsayısı hesaplanmış, madde geçerliği için madde-toplam korelasyonlarına bakılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarını Belirleme Ölçeğinin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları ile Güvenirlik Katsayıları

Madde No	Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
m1	0,41	0,34
m4	0,39	0,33
m5	0,53	0,43
m6	0,36	0,31
m7	0,58	0,49
m8	0,49	0,38
m9	0,53	0,45
m10	0,67	0,60
m11	0,41	0,33
m12	0,61	0,52
m13	0,74	0,66
m14	0,60	0,51
m15	0,48	0,42
m16	0,46	0,37
m18	0,51	0,45
m19	0,38	0,31
m20	0,58	0,49
m21	0,65	0,58
m22	0,54	0,47
<u>Açıklanan Varyans = % 36,9</u>		
<u>Alpha (α) = .85</u>		
<u>Spearman-Brown İki Yarı Test Korelasyonu = .80</u>		

Haber ve kişilik haklarına ilişkin görüşleri belirlemek amacıyla 5 madde yer almıştır. Haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla 22 madde yer almıştır. Yapılan faktör analizi sonuçları incelendiğinde (tablo 1) ölçekte yer alan 3 maddenin ("m2 - Şiddet ve

cinsellik içeren haberler, çocukların bedensel, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir”, “m3 - Haberde yorum yapılabilir”, “m17 - Sokakta mendil satan çocukların görüntüleri açık bir şekilde yayınlanabilir”) hiçbir faktörde yüksek yük değeri göstermediği görülmüş ve ölçekten çıkartılması kararlaştırılmıştır. Kalan 19 madde için faktör analizi tekrar uygulanmıştır.

Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarını Belirleme Ölçeğinin faktör yük değerlerinin 0,36 ile 0,74 arasında değiştiği ve ölçeğin tek faktörlü olduğu görülmüştür. Bu bulgu olumlu Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarını genel olarak gösteren kişilerin, ölçeği oluşturan her bir madde ile tanımlanan tutumları da sıklıkla gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir. On dokuz maddeden oluşan ölçeğe “Haber ve Kişilik Hakları Tutumları” ismi verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarını Belirleme Ölçeğine ilişkin açıklanan varyans (%36,9), Alpha güvenirlik katsayısı; .85, İki yarı test korelasyonu ise; .80 olarak saptanmıştır.

Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeyleri

Haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarına ilişkin bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla iki seçenekli (doğru–yanlış) 15 sorudan oluşan bir test hazırlanmıştır. Testin kapsam geçerliği için üç alan uzmanına başvurulmuştur. Uzmanların, testin maddelerine ve seçeneklerine ilişkin eleştirileri dikkate alınarak bazı düzeltmeler yapılmış ve araştırma örneklemine uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilerin çözümlenmesinde SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır.

Haber alışanlarının, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, en son mezun olunan okul ve görevlerine ilişkin bilgiler, mesleğe ilişkin görüş, haber ve kişilik hakları tutumlarını ne sıklıkta gösterdiklerine ilişkin görüşlerinden elde edilen veriler frekans, yüzde ve ortalama ile betimlenmiştir.

Haber alışanlarının cinsiyete ve en son mezun olunan okula göre haber ve kişilik hakları tutumları ve bilgi düzeyleri arasında fark olup olmadığı ilişkili 't testi' ile test edilmiştir. Yaş, eğitim durumu ve göreve ilişkin veriler de 'tek yönlü varyans analizi' ile test edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, ulusal özel televizyon kanallarının Ankara ve İstanbul ili haber merkezlerinde görev yapan haber çalışanlarından anket aracılığı ile toplanan verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Görüşler

Tablo 2: Katılımcıların “Basın Meslek İlkeleri Hakkında Bilgi Sahibi Değilim” İfadesine İlişkin Cevapları

Eğitim Durumu	Kesinlikle Onaylıyorum		Onaylıyorum		Onaylamıyorum		Kesinlikle Onaylamıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İletişim Fak.	2	1,4	22	15.8	57	41.0	58	41.7	139	100.0
Diğer	-	-	24	21.6	61	55.0	26	23.4	111	100.0
Toplam	2	0.8	46	18.4	118	47.2	84	33.6	250	100.0

Tablo 2'ye göre iletişim fakülteliler ve diğer okul mezunlarının büyük çoğunluğunun basın meslek ilkeleri hakkında bilgi sahibi olduklarını düşündüklerini göstermektedir.

Araştırmaya katılan haber çalışanları, basın meslek ilkeleri hakkında bilgi sahibi olmadıklarını (%47)'lik bir oranla onaylamamaktadır. %34'ünün de kesinlikle onaylamadığı görülmektedir. Bu durum haber çalışanlarının, basın meslek ilkeleri hakkında bilgi sahibi olduğunu düşündüğünü göstermektedir.

Tablo 3: Katılımcıların “Basın Meslek İlkelerinin Kişilik Haklarına Saygılı Bir Tutum İçerdiğini Düşünmüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları

Eğitim Durumu	Kesinlikle Onaylıyorum		Onaylıyorum		Onaylamıyorum		Kesinlikle Onaylamıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İletişim Fak.	4	2.9	46	33.1	49	35.3	40	28,8	139	100.0
Diğer	4	3.6	38	34.2	53	47.7	16	14.4	111	100.0
Toplam	8	3.2	84	33.6	102	40.8	56	22.4	250	100.0

“Basın Meslek İlkeleri”nde yer alan 16 madde bütün dünyada kabul gören meslek ilkeleridir. Araştırmaya katılan haber çalışanlarının % 34’ünün basın meslek ilkelerinde yer alan kişilik haklarıyla ilgili maddeleri yeterli bulmadığını göstermektedir.

Tablo 4: Katılımcıların “Ulusal Televizyon Kanallarında Çalışan Habercilerin Aldığı Mesleki Eğitimin Yetersiz Olduğunu Düşünüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları

Eğitim Durumu	Kesinlikle Onaylıyorum		Onaylıyorum		Onaylamıyorum		Kesinlikle Onaylamıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İletişim Fak.	40	28.8	79	56.8	16	11.5	4	2,9	139	100.0
Diğer	16	14.4	55	49.5	36	32.4	4	3.6	111	100.0
Toplam	56	22.4	134	53.6	52	20.8	8	3.2	250	100.0

Aldıkları mesleki eğitimi yeterli görmeyenlerin büyük bir çoğunluğunu İletişim Fakültesi mezunlarının oluşturması, onların mesleğe daha duyarlı olmalarından kaynaklı olabilir.

Haber merkezlerinde çalışan habercilerin aldığı mesleki eğitimin yeterliliği her zaman tartışılan bir konu olmuştur. Meslekte yaşanan alaylı-mektepli tartışması da her zaman gündemde olmuştur. Alınan mesleki eğitimin yetersiz olduğunu düşünenlerin oranının çokluğu, haber çalışanlarının aldıkları mesleki eğitimin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Katılımcıların “RTÜK Yayın İlkelerinin, Haber Çalışanlarına, Kişilik Haklarına Saygılı Olma Konusunda Yeterli Anlayışı Kazandırdığını Düşünmüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları

Eğitim Durumu	Kesinlikle Onaylıyorum		Onaylıyorum		Onaylamıyorum		Kesinlikle Onaylamıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İletişim Fak.	29	20.9	74	53.2	30	21.6	6	4.3	139	100.0
Diğer	19	17.1	64	57.7	26	23.4	2	1.8	111	100.0
Toplam	48	19.2	138	55.2	56	22.4	8	3.2	250	100.0

RTÜK yayın ilkelerinde gerçekleştirilen son değişikliklerle kişilik haklarına saygılı olma konusunda ayrıntılı bir iyileştirme yoluna gidilmiştir. Onaylamayan haber çalışanlarının yüzdesinin yüksek olması, onların son değişikliklerden haberdar olmadığını ya da değişiklikleri hala yeterli görmediklerini göstermektedir.

Tablo 6: Katılımcıların “Haber Çalışanlarının Meslek Etiği Konusunda Yeterli Bilgiye Sahip Olmadığını Düşünüyorum” İfadesine İlişkin Cevapları

Eğitim Durumu	Kesinlikle Onaylıyorum		Onaylıyorum		Onaylamıyorum		Kesinlikle Onaylamıyorum		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
İletişim Fak.	36	25.9	75	54.0	22	15.8	6	4.3	139	100.0
Diğer	14	12.6	81	73.0	14	12.6	2	1.8	111	100.0
Toplam	50	20.0	156	62.4	36	14.4	8	3.2	250	100.0

Haber çalışanlarının meslek etiği konularında bilgilendirildiği ilk kurum iletişim fakülteleridir. Diğer okullardan mezun olanların da meslek örgütleri ve çalıştıkları kurum tarafından bilgilendirilmeleri gerekir. % 82’lik bir oranın bilgi sahibi olmadıklarını düşünmesi iletişim fakültelerinin ve meslek örgütlerinin, meslek etiği konusunda yeterli bilgiyi vermede başarısız olduklarını göstermektedir.

Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Tutumlar

Araştırmaya katılanların “haber ve kişilik hakları” boyutunda yer alan, haber ve kişilik hakları ihlalleri ile ilgili ifadelere ait ortalama ve standart sapmaları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarına Ait Betimsel İstatistikler (N=250)

Tutumlar	\bar{X}	S
m13-Haber çalışanı, kendisinin veya kurumunun menfaatlerine ters düşen kişilerle ilgili olarak hazırlanan haberlerde abartılı, haksız ve yersiz yorumlar yapabilir.	3,59	0,62
m7-Televizyon Kanalı yöneticilerinin isteği üzerine, herhangi bir kuruluş ya da kişi aleyhinde haksız yere haber yapılabilir	3,48	0,77
m20-Hüküm giymiş, on sekiz yaşından küçük sanıkların görüntüleri açık bir şekilde yayınlanabilir.	3,46	0,68
m5-Haber alma hakkı kullanılırken, bazen kişilik hakları ihlal edilebilir.	3,43	0,72
m12-Yapılan haberde, toplum menfaatlerine aykırı hareket ettiğine inanılan kişiler için rencide edici sıfatlar kullanılabilir	3,40	0,63
m9-Haber çalışanı, bir suç işlediği iddiasıyla yakalanmış kişinin suçlu olduğuna inanıyorsa, görüntüsünü ve ismini yayınlayabilir	3,37	0,65
m14-Ünlü bir şarkıcı veya politikacının gizli çekilmiş çıplak görüntüleri yayınlanabilir.	3,36	0,77
m8-Polisiye bir haber sanıkların yakınındaki polislerin kimliklerini belli edebilecek şekilde hazırlanabilir.	3,32	0,62
m16-Madde bağımlılığı olan çocukların görüntüleri açık bir şekilde yayınlanabilir.	3,31	0,73
m21-Şans oyunlarından yüklü bir ikramiye kazanmış ancak kimliğini deşifre etmek istemeyen bir kimsenin görüntüsü açık bir şekilde yayınlanabilir.	3,19	0,79
m18-Sokakta sara nöbeti geçiren bir hastanın görüntüsü açık bir şekilde yayınlanabilir.	3,16	0,73
m10-Topluma mal olmuş kişilerin, ilgi çekici olacağı düşünülen görüntüleri ona zarar verip vermeyeceği düşünülmeden yayınlanabilir	3,12	0,76
m1-Televizyon kanalının yayın politikasına ters düşmemek için bazen kişilik haklarının ihlal edildiği haberler yapılabilir.	3,04	0,88
m6-Habercilik adına kişilik haklarının ihlal edildiği bazı zamanlar olabilir.	2,99	0,76
m22-Magazinel anlamda popüler olan bir olayla ilgili ses kaseti veya gizli kamerayla çekilmiş görüntüler yayınlanabilir.	2,98	0,80
m4- Mesleki zorlukların kişilik haklarına saygılı bir tutum geliştirmeyi engellemesi doğaldır.	2,87	0,76
m19-Toplum menfaatine aykırı davranan AIDS hastası bir kimsenin görüntüsü açık bir şekilde yayınlanabilir.	2,85	1,08
m11-Restoranda oturan ünlü bir kişinin haberini yaparken, diğer müşterilerin görüntülerine yer verilebilir.	2,75	0,75
m15-Yetiştirme yurdunda yaşayan çocukların görüntüleri ilgi ve şefkat uyandırmak amacıyla yayınlanabilir.	2,58	0,76

Tablo 7 incelendiğinde, haber çalışanlarında diğer maddelere göreli olarak en sık ihlal ettikleri haber ve kişilik hakları tutumları “yetiştirme yurdunda yaşayan çocukların görüntüleri ilgi ve şefkat uyandırmak amacıyla yayınlanabilir.” ($\bar{X}=2,58$) ile “restoranda oturan ünlü bir kişinin haberini

yaparken, diğer müşterilerin görüntülerine yer verilebilir.” ($\bar{X}=2,75$)’dir. Bu bulgular haber çalışanlarının insanlardaki şefkat duygularını uyandırmak ve ünlülerin haberini yapabilmek pahasına diğer insanları deşifre edebileceği yönünde yorumlanabilir.

Aynı tabloda haber çalışanlarında görel olarak en az ihlal ettikleri haber ve kişilik hakları tutumları ise, “haber çalışanı, kendisinin veya kurumunun menfaatlerine ters düşen kişilerle ilgili olarak hazırlanan haberlerde abartılı, haksız ve yersiz yorumlar yapabilir.” ($\bar{X}=3,59$) ile “televizyon kanalı yöneticilerinin isteği üzerine, herhangi bir kuruluş ya da kişi aleyhinde haksız yere haber yapılabilir” ($\bar{X}=3,48$)’dir. Bu bulgular, haber çalışanlarının kendilerinin veya kurumlarının istekleri ve çıkarları doğrultusunda haksız ve yersiz haber yapmadıkları şeklinde yorumlanabilir.

Haber çalışanlarının yaş, eğitim durumu ve görev değişkenlerine göre haber ve kişilik hakları tutumlarını belirleme ölçeği puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarının Yaş, Eğitim Durumu ve Görevlerine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	S	sd	F	p
Yaş	27 yaş ve altı	63	60,69	6,28	2;247	1,06	.346
	28-34 yaş	112	59,53	7,98			
	35 yaş ve üstü	75	61,04	7,31			
Eğitim Durumu	Lise	28	58,14	7,07	2;247	2,18	.115
	Üniversite	202	60,34	7,43			
	Yüksek Lisans	20	62,60	6,97			
Görev	Yönetici	74	61,32	7,29	2,247	1,72	,180
	Kameraman	68	59,02	7,57			
	Muhabir	108	60,35	7,29			

Tablo 8 incelendiğinde, haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları tutumları arasında yaş [$F(2;247)=1,06, p>.05$], eğitim durumuna [$F(2;247)=2,18, p>.05$] ve göreve [$F(2;247)=1,72, p>.05$] göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Haber çalışanlarının cinsiyet ve en son mezun oldukları okul değişkenlerine göre haber ve kişilik haklarına yönelik tutum ölçeği puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t-testi yapılmıştır. T-testi sonuçları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Tutumlarının Cinsiyet ve En Son Mezun Oldukları Okula Göre “t” testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Cinsiyet	Kadın	76	61,23	5,69	248	1,35	.177
	Erkek	174	59,86	8,00			
En Son Mezun Olduk. Okul	İletişim Fak.	139	61,04	7,62	248	1,83	.068
	Diğer	111	59,32	7,01			

Tablo 9’da görüldüğü üzere, haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları tutumları arasında cinsiyet [$t(248)=1,35, p>.05$] ve en son mezun olunan okula [$t(248)=1,83, p>.05$] göre anlamlı bir fark yoktur.

Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Bilgi Düzeyleri

Araştırmaya katılan haber çalışanlarının “bilgi düzeyleri” boyutunda yer alan, haber ve kişilik haklarına ilişkin soru maddelerine ait ortalama ve standart sapmaları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeylerine Ait Betimsel İstatistikler (N=250)

Soru Maddeleri	\bar{X}	S
m4- İsim üzerindeki hak bir kişilik hakkı olduğundan isme saldırı, kişilik hakkına da saldırı teşkil eder.	0,91	0,28
m5- Bir kişinin özellikleri, hak ve fiil ehliyeti, hürriyeti, bedeni ve manevi varlıkları onun kişiliğini meydana getirir.	0,90	0,31
m14- Kamuya mal olmuş kişilerin özel hayatlarına ve sır alanlarına giren olayların haber yapılması, üstün bir kamu yararı bulunmadıkça kişilik haklarına saldırıdır.	0,85	0,36
m13- Üstün nitelikte özel bir yararın varlığı halinde dahi, kişilik hakkına saldırı hukuka aykırıdır.	0,82	0,38
m2- Hak ehliyeti, kişinin hak ve borçlara sahip olabilme ehliyetidir.	0,78	0,42
m11-.Kamuya mal olmuş kişilerin basında veya aktüalite filmlerinde haber amacı ile resimlerinin yayınlanmasında kişilik haklarına saldırı söz konusu olmaz.	0,61	0,49
m3- Bir küçüğün mahkeme kararı ile reşit kılınması için, 15 yaşını tamamlaması gerekir.	0,55	0,50
m1- Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar.	0,53	0,50
m7- Kişiliğin korunmasını isteme hakkı sadece gerçek kişilere tanınmış bir hak olup tüzel kişiler bu haktan yararlanamazlar.	0,42	0,49
m15- Cevap ve düzeltme hakkının doğması için, yayının bu hakkı kullanacak kişi veya kuruluşlarla ilgili olması gerekmez.	0,32	0,47
m8- Kişinin hayatı, sağlığı ve vücut bütünlüğü kişiliğine dahil değildir	0,30	0,46
m10- Bir kişi hakkında, adı anılmadan üçüncü kişiler nezdinde tanınmasını sağlayacak işaretler kullanılması, kişilik hakkına saldırı teşkil etmez.	0,20	0,40
m12- Kamuya mal olmuş birinin sırrı, kamu yararı olmasa dahi, onun rızası olmadan yayınlanabilir.	0,11	0,32
m6- Kişinin haysiyeti ve şerefi, genel kişilik hakkının kapsamı içinde değildir	0,09	0,30
m9- Kişilik hakkı, devredilebilen, mirasçıya geçebilen bir haktır.	0,08	0,28
BİLGİ DÜZEYİ TOPLAM	7,47	1,79

Tablo 10 incelendiğinde, haber çalışanlarının diğer maddelere göreli olarak en fazla doğru verdikleri cevap “isim üzerindeki hak bir kişilik hakkı olduğundan isme saldırı, kişilik hakkına da saldırı teşkil eder” ($\bar{X}=0,91$) soru maddesi ile “bir kişinin özellikleri, hak ve fiil ehliyeti, hürriyeti, bedeni ve manevi varlıkları onun kişiliğini meydana getirir” ($\bar{X}=0,90$)’dir.

Yine, haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarına ilişkin bilgi düzeylerini ölçmek amacıyla sorulan soru maddelerine verilen cevaplara bakılmış ve haber çalışanlarının göreli olarak en çok, “kişilik hakkının, devredilebilen, mirasçıya geçebilen bir hak” ($\bar{X}=0,08$) olup olmadığı ile “kişinin haysiyeti ve şerefine, genel kişilik hakkı kapsamı içinde” ($\bar{X}=0,09$) olup olmadığına ilişkin sorulara yanlış cevap verdikleri belirlenmiştir.

Haber çalışanlarının yaş, eğitim durumu ve görev değişkenlerine göre haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla ANOVA yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11: Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeylerinin Yaş, Eğitim Durumu ve Görevlerine Göre ANOVA Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	S	sd	F	p
Yaş	27 yaş ve altı	63	7,36	1,45	2;247	1,49	.226
	28-34 yaş	112	7,67	2,08			
	35 yaş ve üstü	75	7,24	1,52			
Eğitim Durumu	Lise	28	8,07	1,82	2;247	2,84	.060
	Üniversite	202	7,44	1,58			
	Yüksek Lisans	20	6,85	3,09			
Görev	Yönetici	74	7,75	2,18	2;247	1,45	,237
	Kameraman	68	7,41	1,29			
	Muhabir	108	7,30	1,74			

Tablo 11 incelendiğinde, haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri arasında yaş [$F(2;247)=1,49$, $p>.05$], eğitim durumuna [$F(2;247)=2,84$, $p>.05$] ve göreve [$F(2;247)=1,45$, $p>.05$], göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Haber çalışanlarının cinsiyet ve en son mezun oldukları okul değişkenlerine göre haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri soru maddelerine verdikleri cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla t-testi yapılmıştır. T-testi sonuçları Tablo 12’de gösterilmiştir

Tablo 12: Haber Çalışanlarının Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeylerinin Cinsiyet ve En Son Mezun Oldukları Okula Göre “t” testi Sonuçları

Değişken	Grup	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Cinsiyet	Kadın	76	7,11	1,57	248	2,05	.041
	Erkek	174	7,62	1,85			
En Son Mezun Olduk. Okul	İletişim Fak.	139	7,25	1,79	248	2,15	.032
	Diğer	111	7,73	1,74			

Tablo 12’de görüldüğü üzere, haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri cinsiyet [$t(248)=2,05$, $p<.05$] ve en son mezun olunan okula [$t(248)=2,15$, $p<.05$] göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Buna göre; erkek haber çalışanlarının ($\bar{X}=7,62$) haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri, kadın haber çalışanlarına ($\bar{X}=7,11$) göre daha yüksektir. Yine aynı tabloya göre, üniversitelerin iletişim fakültesi dışındaki

fakülte ve bölümlerden/(lise) mezun olan haber çalışanlarının ($\bar{X}=7,73$), iletişim fakültesi mezunu haber çalışanlarına ($\bar{X}=7,25$) göre daha yüksektir. Bu bulgular haber ve kişilik hakları bilgi düzeyi ile cinsiyet ve en son mezun olunan okul arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu şeklinde de yorumlanabilir. Ayrıca, erkek haber çalışanları ile iletişim fakültesi haricindeki okul ve bölümlerden mezun haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları konusunda bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde; araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve geliştirilen öneriler yer almaktadır.

SONUÇLAR

Araştırmanın bulgularına dayalı olarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Haber ve Kişilik Haklarına İlişkin Görüşler

Araştırmaya katılan haber çalışanlarının yarısından fazlası “ulusal televizyon kanallarında çalışan habercilerin aldığı mesleki eğitimin yetersiz olduğunu”, “haber çalışanlarının meslek etiği konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığını” düşünmekle beraber “RTÜK yayın ilkelerinin, haber çalışanlarına, kişilik haklarına saygılı olma konusunda yeterli anlayışı kazandırdığını” düşünmüyorlar. Haber çalışanlarının yarısına yakını ise, “basın meslek ilkeleri hakkında bilgi sahibi olduklarını”, “basın meslek ilkelerinin kişilik haklarına saygılı bir tutum içerdiklerini” düşünmektedir.

Haber ve Kişilik Hakları Tutumları

a) Haber çalışanı, haber ve kişilik hakları tutumu ölçeğinde yer alan “yetiştirme yurdunda yaşayan çocukların görüntüleri ilgi ve şefkat uyandırmak amacıyla yayınlanabilir” tutumunu en sık onaylanan ihlal tutumu olarak gösterirken “isim üzerindeki hak bir kişilik hakkı olduğundan isme saldırı, kişilik hakkına da saldırı teşkil eder” tutumunu ise en az onaylanan ihlal tutumu olarak göstermektedir.

b) Haber çalışanlarının, haber ve kişilik haklarını ihlal etme tutumlarını onaylama dereceleri, yaş, eğitim durumu, görev, cinsiyet ve en son mezun olunan okula göre farklılık göstermemektedir.

Haber ve Kişilik Hakları Bilgi Düzeyleri

a) Haber çalışanlarının, haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri testinde yer alan soru maddelerinden en çok doğru cevabı verdikleri madde “isim üzerindeki hak bir kişilik hakkı olduğundan isme saldırı, kişilik hakkına da saldırı teşkil eder” maddesi olurken en az doğru cevabı verdikleri madde ise “kişilik hakkı, devredilebilen, mirasçıya geçebilen bir haktır“ maddesi olmuştur.

b) Haber çalışanlarının, haber ve kişilik hakları bilgi düzeylerinin doğru ve yanlış olma durumları arasında yaş, eğitim durumu ve göreve göre farklılık göstermemektedir.

c) Ancak haber çalışanlarının haber ve kişilik hakları bilgi düzeylerinin doğru ve yanlış olan durumları arasında cinsiyet ve en son mezun olunan okula göre anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Erkek haber çalışanlarının, kadın

haber çalışanlarına göre haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri daha yüksektir. Üniversitelerin iletişim fakültelerinden mezun olan haber çalışanlarının, iletişim fakültesi harici fakülte/bölüm/liselerden mezun olan haber çalışanlarına göre haber ve kişilik hakları bilgi düzeyleri daha düşüktür.

ÖNERİLER

Radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarına yönelik saldırılar diğer saldırılara nazaran özel bir önem ve ağırlık taşırlar. Zira bu yolla yapılan saldırılar geniş kitlelere ulaşmakta ve bu yüzden doğan zararlar daha ağır olmaktadır. Bu nedenle radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinde kişilik haklarının etkin bir korunmadan yararlanması gerekmektedir.

Ancak her uyuşmazlıkta olduğu gibi radyo ve televizyon yoluyla kişilik haklarının ihlalinde de çatışan iki yarar bulunmaktadır. Bunlardan biri radyo ve televizyon yoluyla gerçekleştirilen iletişim özgürlüğü ve diğeri kişilik haklarıdır. O halde kişilik hakları etkin bir korunmadan yararlanırken iletişim özgürlüğünün de demokratik rejimin dayandığı ilkeler hedeflenerek denetime tabi tutulması gerekliliği de unutulmamalıdır.

Kitle iletişim sürecinin uygun ve yararlı bir biçimde işleyebilmesi ve kişilik haklarının etkin korunmadan yararlanabilmesi için her şeyden önce radyo ve televizyonun bu amaca hizmet eden hukuki statüye kavuşturulması gerekmektedir.

Yeni kanun radyo ve televizyon yayınlarının hukuki teknik çerçevesini çizerek yayınların belirli bir düzen içinde yapılmasını amaçlamıştır. Ayrıca, sadece özel radyo ve televizyon yayınlarını değil aynı zamanda TRT kurumunun da yayınlarını Üst Kurul denetimine tabi kılmıştır.

Radyo Televizyon Üst Kurulunun çağdaş demokrasilerin çoğulculuk, katılımcılık ilkelerine uygun yapıya kavuşturulması gerekir. Bunun içinde önerimiz yayınların yalnız siyasi partilerin değil bütün toplumu ilgilendirdiği göz önüne alınarak Üst Kurul, üniversite, meslek kuruluşları, televizyon ve diğer medya kuruluşları ve nihayet yayınların asıl muhatabı olan halk temsilcilerinden oluşmalıdır.

Mevcut yasal düzenleme radyo ve televizyon yoluyla kişilik hakları ihlal edilen kişilerin yararlandıkları koruma açısından çifte standart giderilmelidir. Günümüz hukukunda kişi radyo ve televizyon yoluyla kişilik ihlalinde, genel hükümlere dayanan hukuksal korunmadan yararlanmaktadır. Ancak radyo ve televizyon kuruluşlarının teşkilatları o kadar girift, çalıştırdıkları personel bazen öyle anonimleşmektedir ki bunun sonunda radyo ve televizyon yoluyla işlenen haksız fiillerde faili bulmak işlediği kusuru ispat etmek giderek zorlaşmakta hatta imkansızlaşmaktadır. Radyo ve televizyon kuruluşlarının teknik ve sosyal gücü örgütleniş biçimi failin anonimleşmesi kusurun ispatının zorlaşması karşısında radyo ve televizyon kuruluşlarının sorumluluğu kusur ilkesinden soyutlanarak onun yerine kusursuz sorumluluk ilkesi getirilmelidir.

Sonuç olarak 3984 ve 2954 sayılı kanunlarda tespit edilen çelişkilerin giderilmesi ve öneriler doğrultusunda söz konusu kanunların kamu ve özel hukuk ilkelerine uygun hale getirilmesi kişilik haklarının korunması açısından zaruridir.

Ulusal televizyon kanallarında çalışan habercilere yönelik meslek ilkeleri ve meslek etiği gibi konularında öğretici ve eğitici seminerler düzenlenebilir.

RTÜK'e, yayın ilkelerinin yeniden düzenlenmesi ve haber çalışanlarına, kişilik haklarına daha saygılı bir tutum geliştirmeleri hususunda gerekli duyarlılığın sağlanabilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunması önerilebilir.

Haber çalışanlarının haber ve kişilik haklarının ihlal edildiği noktalarda nasıl bir tutum içerisinde olmaları gerektiğini anlatan, haber ve kişilik hakları ile ilgili detaylı bilgileri içeren uygulamalı eğitim çalışmaları önerilebilir.

Haber çalışanlarına yönelik, kişilik hakkı, haber hakkı ve ilintili kavramların ve ideal kişilik hakları tutumlarının anlatıldığı, “Kişilik Hakları Eğitimi Programı” düzenlenebilir.

Ankara ve İstanbul illerinde görev yapan haber çalışanları arasında kadın haber çalışanlarının, erkek haber çalışanlarına göre ve iletişim fakültesi mezunu haber çalışanlarının, diğer fakülte, bölüm ve liselerden mezun olan haber çalışanlarına göre haber ve kişilik hakları bilgi düzeylerinin daha düşük olduğu sonucuna dayanarak, özellikle kadın haber çalışanlarına ve iletişim fakültesi mezunu haber çalışanlarına yönelik “haber nedir?, kişilik hakları nedir?”, “haber nasıl hazırlanmalı, nelere dikkat edilmeli”, “kişilik haklarının ihlal edilmemesi için yapılması gerekenler” gibi başlıklardan oluşan seminerler, paneller düzenlenebilir.

Ulusal özel televizyon kanalları tarafından, haber çalışanlarına yönelik kişilik haklarını ihlal etmemek için bir takım etik kuralları ve ilkeleri içeren kısa süreli bir hizmet içi eğitim programları düzenlenebilir. Yine haber çalışanlarına yönelik hazırlanmış mevcut hizmet içi eğitim programlarının içine, haber ve kişilik hakları tutumlarının nasıl olması gerektiği ile ilgili konular eklenebilir.

Üniversitelerin iletişim fakülteleri bölümlerin programlarına kişilik ve haber haklarıyla ilgili derslere daha fazla yer verilebilir.

Bu çalışmada ulusal özel televizyon kanallarının Ankara ve İstanbul illeri haber merkezlerinde görev yapan haber çalışanları üzerinde çalışılmıştır. Benzeri alışma diğer televizyon kanallarında çalışan haber çalışanları üzerinde yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akipek, J.- Akıntürk, T. (2002). **Türk Medeni Hukuku**. İstanbul.

Avşar, Z. – Öngören, G. (2003). **Radyo ve Televizyon Hukuku**. Ankara; Piramit Yayıncılık.

Campbell, R.L. (1994). **A Guide of Radio and Television Writing**. Iowa. Iowa States College Press.

Çankaya, Ö. (1997). **Radyo ve Televizyon Haberciliği Ders Notları**. İstanbul. Marmara Üniversitesi.

Danışmen, A. (1991). **Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması**. Konya.

Dönmezer. S. (1982). **Sosyoloji**. Ankara.

Dural, Mustafa. (1987). **Türk Medeni Hukukunda Gerçek Kişiler**. İstanbul.

İçel, K. (1990). **Kitle Haberleşme Hukuku**. İstanbul.

İlkiz, F. (1996). Kişilik Hakları ve Korunması – Özel Yaşam, Gazetecilik. **Yeni Türkiye**, 11, 338-339.

İmre, Z. (1980). **Medeni Hukuka Giriş**. İstanbul.

Karahasan, M.R. (1981). **Sorumluluk ve Tazminat Hukuku**. Ankara.

Kılıçoğlu, A. (1993). Şeref , **Haysiyet ve Özel Yaşama Basın Yolu ile Saldırılarda Hukuksal Sorumluluk**. Ankara.

Köprülü, B. (1984). **Medeni Hukuk-Kişinin Hukuku**. İstanbul.

Oğuzman, K.-Seliçi, Ö. (1985). **Kişiler Hukuku Dersleri**. İstanbul.

Önen, M. (1991). **Hukukun Temel Kavramları**. İstanbul.

Öngören, G. (1995). **Televizyon ve Radyoda Kişilik Haklarına Saldırlara Karşı Başvuru Yolları**. İstanbul.

Özek, Ç. (1978), **Türk Basın Hukuku**. İstanbul.

Öztañ B. (1987). **Şahıs Hukuku**. İstanbul.

Öztañ, Bilge. (1989). **Şahsın Hukuku-Hakiki Şahıslar**. İstanbul.

Öztürk, S.Y. (1996). Televizyon Haberciliği ve Türkiye'deki Uygulamalar. **Yeni Türkiye,12**, 1091.

Özsunay, E. (1979). **Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu**. İstanbul.

Postman, N. – Powers, S.(1996) . **Televizyon Haberlerini İzlemek**. (Çev. Tunç. A. 1996). Ankara.

Saymen, F. H.(1946). **Türk Medeni Hukuku - Şahsın Hukuku**. İstanbul.

Süter, Ş. (1996) . Habercilik. **Yeni Türkiye, 12**,1083.

Tanör, B. (1994). **Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu**. Ankara.

Tekinay, S. S. (1990). **Medeni Hukuka Giriş**. İstanbul

Tercier, P. 1984. **Lenoveau Droit Delapersonallite**. Züriç. (Danışmen, A. (1991). Ceza Hukuku Açısından Özel Hayatın Korunması. Konya.)

Tokgöz, O. (1987). **Temel Gazetecilik**. Ankara. AÜ BYYO Yayınları.

Zevkliler, A. (1989). **Medeni Hukuk**. İstanbul.

Zevkliler, A.(1992). **Medeni Hukuk**. Ankara.

Zeytinli, M. (1996). Uluslar arası Haber Dolaşımının Sorunları. **Yeni Türkiye**, **12**, 1096.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Türk Ceza Kanunu

Türk Medeni Kanunu

Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun

Türkiye Radyo ve televizyon Kanunu

Borçlar Kanunu

Birleşmiş Milletler Evrensel Beyannamesi

Basın Konseyi Meslek İlkeleri

Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Kararları

Yargıtay Kararları

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
1. Anket	107